

บทที่ ๓

ลักษณะของไสยศาสตร์ในเรื่องขุนช้างขุนแผน

เราจะไม่กล่าวถึงการศึกษาหรือการส่งทอดความรู้ และอำนาจทางไสยศาสตร์ตามแบบลักษณะการสืบทอดไสยศาสตร์ประเภทที่ ๒ คือในระหว่างอมมุขย์ เพราะไม่มีกล่าวไว้ในเรื่องขุนช้างขุนแผน แม้จะมีบทบาทของอมมุขย์ใช้อำนาจ แต่จะกล่าวถึงเฉพาะลักษณะการสืบทอดไสยศาสตร์ประเภทที่ ๑ คือในระหว่างมนุษย์สามัญ

การศึกษาไสยศาสตร์ ซึ่งเป็นลักษณะการสืบทอดไสยศาสตร์ประเภทที่ ๑ ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้เขียนแยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ประเภทเรียนจากผู้สอนโดยตรง คือ ศึกษาจากอาจารย์ พระ ฤาษี หรือผู้วิเศษต่าง ๆ เช่น ขอมคำคินเมืองหงสา เป็นต้น
๒. ประเภทเรียนจากตำราของผู้ทรงคุณวุฒิ คือ ศึกษาจากตำราที่มีอยู่แล้วด้วยตนเองที่บ้านของตน

ประเภทเรียนจากผู้สอนโดยตรง

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน เด็กเริ่มการศึกษาที่วัดซึ่งเป็นสถาบันทางพุทธศาสนา แต่ก็มีการศึกษาไสยศาสตร์ซึ่งถือว่าเป็นวิชาการด้วย ทั้ง ๆ ที่ไสยศาสตร์เป็นวิชาออกพุทธศาสนา แต่ก็ปะปนกับพุทธศาสนามานานแล้ว ถึงข้อความที่พระยาอนุমানราชชนกกล่าวไว้ว่า ...ชนชาติไทยนับถือศาสนาต่าง ๆ ซ่อนอย่างรูปเจดีย์อีกเหมือนกัน คือนับถือผีสงเทวดาเป็นพื้นฐาน ถัดขึ้นไปนับถือไสยศาสตร์ซึ่งมีอยู่ในศาสนาพราหมณ์และศาสนาฮินดู แล้วจึงนับถือพุทธศาสนา เป็นคั้งชั้นยอดของเจดีย์ ความเชื่อทั้งสามคั้งนี้ นับถือเคล้าคละปะปนกันไป...^๑

^๑ เสรีบุรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชนก), "พุทธศาสนาและไสยศาสตร์," ชีวคิชาไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕)

... เรื่องของไสยศาสตร์เกี่ยวกับผีสิงเทวดา และเวทมนต์คาถาอาคมก็เข้ามาพอกพูนพุทธศาสนาเข้ามา โดยเฉพาะส่วนที่เป็นพุทธศาสนาของประชาชน เพราะประชาชนส่วนใหญ่ยังหวาดสะอึกต่อภัยอันตรายซึ่งเชื่อว่ามีผีร้ายเป็นผู้กระทำขึ้นทั้งนั้น ถ้ามีสิ่งใดที่บอกว่าจะสามารถป้องกันภัยเหล่านั้นได้ ประชาชนก็ยอมรับนับถือด้วยความยินดี...

สถาบันทางพุทธศาสนาจึงมีเรื่องของผีสิงเทวดา คาถาอาคม และเวทมนต์ต่าง ๆ เข้ามาปะปน และเป็นแหล่งศึกษาไปโดยที่ผู้สั่งสอนเป็นพระสงฆ์ไปโดยปริยาย โดยสอนแทรกไปกับการศึกษาพุทธศาสนา ซึ่งตรงกับที่พระยาอนุมานราชชนกกล่าวไว้ว่า

... มีคำกล่าวของไทยอยู่บทหนึ่งว่า พุทธกับไสยยอมอาศัยกัน พุทธในที่นี้หมายถึงถึงพุทธศาสนา ไสย หมายถึงลัทธิอื่นเนื่องด้วยเวทมนต์คาถา ซึ่งถือว่าได้มาจากอินเดีย ถ้าเป็นคำรวบรัดด้วยเรื่องนี้เรียกว่าไสยศาสตร์ ไสยและไสยศาสตร์สองคำนี้ใช้เป็นสามัญแทนกันได้ หมายถึงความเชื่อและความรู้เนื่องด้วยสิ่งลึกลับอยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถจะทราบและพิสูจน์ได้ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น เรื่องผีสิงเทวดา เรื่องความขลังความศักดิ์สิทธิ์ และรวมทั้งเรื่องไสยกลางด้วย...

ตัวละครในเรื่องขุนช้างขุนแผนที่ศึกษาไสยศาสตร์ตามวิธีต่อไปนี้

/ พลายแก้ว

พลายแก้วเริ่มศึกษาที่วัดส้ม มีขรัวบุญเป็นอาจารย์ผู้สอน พลายแก้วศึกษาไสยศาสตร์ขณะที่บวชเณร ดังคำกล่าวของนางทองประศรีว่า

^๑ เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชชนก), "พุทธศาสนาและไสยศาสตร์," ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย, (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๒๕๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๑.

"จะได้รู้การณรงคังกระพัน
ว่าแล้วจึงสั่งพวกบ่าวชา
กูจะบวชลูกชายสายสุคใจ

ให้เหมือนกันสืบต่อพ่อขุนไกร
ชวนกันเร็วหว่านอย่าช้าได้
เอ็งจงไปเที่ยวหาผ้าเนื้อดี"^๑

เมื่อจบคำรับของขรัวบุญแล้ว เณรแก้วก็ไปศึกษาต่อที่วัดป่าเลไลยก์สุพรรณบุรี ขรัวมีเป็น
อาจารย์ผู้สอนคนที่ ๒ พลายแก้วศึกษาทั้งทางพุทธและทางไสย ดังกล่าวกลอนที่ว่า

"หมั่นหมักภักดีมิให้เหิน
มหาชาติธรรมวัดสารพัดเพราะ
สู้เสียงเป็นเสน่ห์ดังเรไร
จนขึ้นชื่อลือช่าว่าเปรื่องปราถณ์
เณรเณรอกเพลไปคอยฟัง
เจ้าอุทิศสำหรับศึกษาวิชาการ

หัดเทศน์สามเดือนก็ขึ้นใจ
ถ้อยคำมันเหมาะไม่เปรียบได้
เทศน์ที่ไหนคนชมนิยมฟัง
ชาวบ้านร้านตลาดเจียนจะคลั่ง
เขาไปนั่งฟังจ้อขอเนื้อความ
เขียนอ่านท่องได้แล้วไต่ถาม"^๒

และอาจารย์มีว่า

"กูจะให้วิชาสารพัด

ให้ชะงัดเวทมนต์พระคาถา"^๓

เณรแก้วเห็นว่าความรู้จากอาจารย์ ๒ ท่านนี้ยังไม่พอ จึงมาศึกษาเพิ่มเติมที่วัดแค สุพรรณบุรี
อีก โดยมีสมภารคงเป็นอาจารย์ สมภารคงกล่าวว่า

"อย่าอวารถูกจะสอนสิ้นตำรา

มิให้ช้าเหมือนพ่อของมึงนี้"^๔

^๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๔๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

เนรแก้วจึงได้เรียนวิชาต่าง ๆ ดังที่ว่า

"สะกดทัพจับพลทั้งปลุกผี	ผูกพยนต์ฤทธิกำแหงหาญ
ปลดมังงำบังคนทนทาน	สะเคาะศาลโชกฤษแจประจักษ์ใจ
ทั้งพิชัยสงครามล้นความรู้	อาจจะปราบศัตรูไม่สู้ได้
ฤกษ์พานาที่ทุกสิ่งไป	ทั้งเสกใบมะขามเป็นต่อแค้น
ชำนาญูทั้งกลศึกลึกลับ	กุมพลแม่ทัพนับตั้งแสน
สู้ศึกได้สิ้นทั้งคืนแค้น	มหาละลายสุคแสนแสนศักดิ์
จิ้งจิงขลังคะนองล่องหน	ฤทธิรณแรงราวกับราชสีห์
ถอนอาตรรพกันประกอบประกบมี	เลี้ยงผีพรายกระซิบทุกสิ่งไป" ๑

๑. พलयชุมพล

พलयชุมพลศึกษาวิชาขณะที่บวช เป็นเนรอยู่วัดเมืองสุโขทัย มีสมภารเป็นครูผู้สอน
ในตอนต้น ๆ ดังคำกลอนซึ่งเป็นคำพูดของสมภารว่า

"เอ็งอุตสาห์ว่าเรียนทั้งเขียนอ่าน เป็นทหารเหมือนพ่อเกิดออกหนู" ๒

ซึ่งก็ควรมีวิชาการที่ทหารควรจะเรียน เห็นว่าควรมีไสยศาสตร์ปะปนด้วย แต่ตามที่ปรากฏ
แจ้งชัด พलयชุมพลศึกษาไสยศาสตร์แท้ ๆ จากตำราของขอมคำคิน เมืองหงสา ซึ่งมา
ปรากฏตัวหายปัญหาพलयชุมพล และพलयชุมพลตอบได้จึงได้ตำรานั้นมา ผู้เขียนวิทยานิพนธ์
คาดว่าอาจเป็นเพราะผู้ประพันธ์ตอนนี้ต้องการแยกคำสอนทางธรรมะออกจากไสยศาสตร์ จึง
ไม่กล่าวว่าเป็นเนรศึกษาไสยศาสตร์ ด้วยว่าสงฆ์ไม่ควรเอาไสยศาสตร์มาเผยแพร่ เพราะเป็น
ของที่อยู่นอกพระพุทธรศาสนา แต่มีการแอบศึกษากันอยู่ จึงยกให้ขอมคำคินเป็นเจ้าของ
ตำรา แต่เนรชุมพลเองก็

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๑๖๖.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๔.

"เล่าเรียนขอมไทยวงศ์ แผลคัมภีร์เป็รื่องปราชญ์ออกถาดาน" ๑

จึงสามารถอ่านอักษรขอมแก้ความลึกลับของตำราได้ เป็นการศึกษาคำว่าไสยศาสตร์ด้วยตัวเองโดยอาศัยความรู้ที่ได้ศึกษาจากสมภาร และขอมคำคืนเป็นเบ็องตน

เดรชวาค

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ไม่ปรากฏชื่ออาจารย์ของเดรชวาคตามเนื้อเรื่องกล่าวแต่เพียงว่า เดรชวาคศึกษาวิชาที่วัดเวียง เชียงใหม่ จนเป็นครูอยู่ที่วัดนั้น ถึงค่ากลอนว่า

"จะกล่าวถึงเดรชวาคราชครู แต่เดิมอยู่วัดเวียงที่เชียงใหม่
วิชาสารพัดเจเนใจ ทั้งเวียงชัยชั้นชื้อระบือฤทธิ์" ๒

แสนศรีเพชรกล้า

แสนศรีเพชรกล้า ศึกษากับพระครูศรีแก้วฟ้า ซึ่งเป็นอาจารย์ทางไสยศาสตร์แต่มีไคอยู่ที่วัด ตามเรื่องกล่าวว่าพระครูศรีแก้วฟ้าสอนวิชาให้ศิษย์ที่เขาคำถ้ำวัวแดง แสนศรีเพชรกล้าเองภูมิใจการศึกษาจากอาจารย์ผู้นี้มาก จึงบอกกับพลายงามก่อนจะรบกันว่า

"เราเป็นเชื้อจ้าวท้าวคำแมน มียศเป็นแสนศรีเพชรกล้า
เป็นเชื้อชาติทหารชาญศักดิ์ดา ในลานนาใครใครไม่ค้อแรง
พระครูผู้บอกวิทยา ชื้อว่าศรีแก้วฟ้ากล้าแข็ง
สถิตย์ยังเขาคำถ้ำวัวแดง ทุกหนแห่งเลื่องลือนับถือจริง" ๓

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๗๓.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๒.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐๑.

ประเภทเรียนจากตำราด้วยตนเอง

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้ศึกษาไสยศาสตร์จากตำราของผู้มีความรู้เขียนเอาไว้ สถานที่ศึกษาคือที่บ้านของตน การศึกษานั้นอาจมีผู้อื่นคอยแนะนำ แต่ก็มีใจเป็นเจ้าของตำรา หรือผู้เขียนตำรานั้น และอาจไม่มีความรู้ทางไสยศาสตร์เลยก็ได้ แต่เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้รักษาคำรานั้นไว้ เท่าที่ปรากฏในเนื้อเรื่อง ผู้ศึกษาจากตำรานั้นคือ

พลายงาม

พลายงามเป็นตัวละครที่มีความรู้ทางไสยศาสตร์ ผู้แต่งกล่าวถึงการศึกษาของพลายงามอย่างละเอียด แต่ไม่ปรากฏว่าศึกษาที่วัด ครูสอนวิชาพลายงามคงมีไชพระ พลายงามเรียนจากตำราของขุนแผนผู้บิดาคอยตนเอง มียาทองประศรีคอยแนะนำบ้าง นางทองประศรีเป็นหญิงที่ไม่ปรากฏว่ามีความรู้ทางไสยศาสตร์มาก่อน แต่ขุนแผนก็มอบให้เป็น "ครู" ดังกล่าวตอนที่ขุนแผนกล่าวกับพลายงาม และนางทองประศรีว่า

“ลูกเห็นแต่แม่คอยอุ้มใจ	ช่วยสอนให้พลายงามเรียนความรู้
อันตำรับตำราสารพัด	ลูกเก็บจัดแจงไว้ที่ในตู้
ถ้าล้มหลงตรงไหนไขออกกู	ทั้งของครูของพ่อตอกันมา
แล้วลูบหลังสั่งความพลายงามนอย	เจ้าจงคอยว่าเรียนเขียนคาถา” ^๑

ขณะนั้น ขุนแผนกำลังคิดคูก พลายงามจึงศึกษาวิชาอยู่กับนางทองประศรี ดังความว่า

“อันเรื่องราวกล่าวความพลายงามนอย	คอยเรียบร้อยเรียนรู้อุทธทองประศรี
ทั้งขอมไทยได้ลั่นก็ยินดี	เขียนคัมภีร์พุทธเพทพระเวทมนต์” ^๒

แต่พลายงามนั้น เมื่อกกล่าวถึงตัวเองก็กล่าวแต่เพียงว่า

“อันความรู้ก็มีได้เป็นศิษย์สงฆ์	เพราะพ่อผู้เชื่องศัทหาร
ชื่อว่าขุนแผนแสนสะท้าน	ท่านให้ความรู้แก่กูมา” ^๓

^๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๓๐.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๒.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐๘.

ทองประศรีอาจเป็นครูไสยศาสตร์ หรือผู้รู้ไสยศาสตร์ แต่นอกจากสอนหลายางแล้ว ไม่ปรากฏว่านางทองประศรีสามารถใช้ไสยศาสตร์เลย ในวรรณคดีเรื่องอื่นก็มักกล่าวว่าสตรีมีความรู้ทางไสยศาสตร์อยู่บ้าง แต่ก็ เป็นพวกอมุขย์ และที่เป็นครูสอนคือนางพันธุรัตในเรื่องสังข์ทอง นอกจากนั้นก็ยังมีนางละเวงในเรื่องพระอภัยมณีที่สอนวิธีทำเสน่ห์ให้นางว่านาศะหรีภูภาคกา เพื่อให้ศรีสุวรรณและสินสมุทรหลงรัก เป็นต้น

ส่วนมากในวรรณคดีเรื่องอื่นตัวเอกมักศึกษาวิชาการกับโยคีหรือฤาษี เช่นในเรื่องลักษณวงศ์ คาวี และสิงห์ไกรภพ หรือไม่มีชื่อของวิเศษหรืออาวูหวิเศษที่โยคีมอบให้ใช้ และคอยช่วยเหลือให้ทำการสำเร็จ และปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง

ผู้รู้ไสยศาสตร์ (มายากร) ในเรื่องขุนช้างขุนแผน

ผู้ศึกษาและเป็นมายากรทางไสยศาสตร์นั้น นายอนันต์ คณานุกรษ์ กล่าวถึงบุคคล

ผู้นั้น

...ยอมทำอะไรก็ได้แปลกประหลาดเป็นพิเศษ เช่น การอยู่ยงคงกะพันชาตรี ไปมาไหน ๆ ไ้รวดเร็ว ฯลฯ เป็นผู้มีเมตตาตามทานิยม เป็นต้น ความรู้ประเภทนี้จึงเป็นที่นิยมของท่านบูรพชนชาวไทยมาแต่โบราณกาลจนตราบเท่าทุกวันนี้ แต่มีหลักธรรมคาอยู่ว่า สิ่งใดมีคุณอนันต์ สิ่งนั้นก็มิโทษมหันต์ ไสยศาสตร์ก็เหมือนกัน/ ถ้าผู้เรียนรู้แล้วนำไปใช้ในทางที่ผิด เช่น เป็นผู้ร้ายปล้นสะดม หรือเอาไปใช้เป็นอาถรรพ์ฝังรูป ทำให้ผู้อื่นทุกข์ยากลำบากก็มีผลร้ายสะท้อน ผู้นั้นหาความเจริญมิได้ กลายเป็นคนคุ่มคืดคุ่มร้าย कु่นาสลคใจ แต่ถ้านำไปใช้ในทางที่ดี เช่นต่อสู้เพื่อประเทศชาติ หรือช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ก็มีผลดีสะท้อนให้ผู้นั้นมีความเจริญด้วยลาภยศสรรเสริญสุข อันเป็นความประสงค์ของผู้สร้างตำรับไสยศาสตร์อย่างแท้จริง...

๑ นายอนันต์ คณานุกรษ์, "คติธรรมของท่านเจ้าคุณญาณโมลี, "หนังสือตำราไสยศาสตร์", (พระนคร : วันชาติการพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๔๐-๔๑.

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้รู้ไสยศาสตร์นั้นมีทั้งผู้ที่นำไปใช้ในทางร้ายและทางดี กล่าวคือ มีทั้งที่เป็นโจรและเป็นทหาร ฉะนั้นจึงแบ่งประเภทผู้รู้ไว้ ๔ ประเภท คือ ทหาร พลเรือนสามัญ โจร และสงฆ์

ก. ทหาร

พวกทหารมีความเชื่อถือเรื่องไสยศาสตร์กันทุกคน เพราะเป็นเครื่องช่วยเพิ่มกำลังใจเมื่อจะทำภารกิจ ๆ แต่ละคนศึกษาวิชาต่าง ๆ กันบ้าง เหมือนกันบ้าง วิชาที่มีประจำตัวคือ การอยู่ยงคงกระพันค่ายเวทมนต์คาถา และเครื่องราง เพื่อใช้ป้องกันตัวเวลาต่อสู้กับข้าศึกศัตรู

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ลูกผู้ชายจะต้องเรียนวิชาการรบและการรับให้พร้อม โดยเฉพาะในตระกูลทหาร ดังที่เมื่อทองประศรีจะเอาลูกชายไปฝากขรวิบูลย์วัดส้มใหญ่ก็ว่า

"จะได้รู้การณรงค์คงกระพัน ให้เหมือนกันสืบต่อพ่อขุนไกร" ๑

ขุนไกรนั้นเป็นทหารของพระพันวษา ได้เรียนทางไสยศาสตร์มาเหมือนกันดังข้อความแสดงความสามารถว่า

"เป็นทหารชาญชัยใจฉกรรจ์	คุมไพร่ทั้งนั้นได้เจ้าคร้อย/
อาจองคงกระพันชาตรี	เข้าไหนไม่มีที่จะถอย
รบศึกศัตรูอยู่กับรอย	ถึงมากน้อยเท่าไรไม่หนีมา
กรรมกร เมืองสุพรรณต้นหัว	เข้มขมครามกลัวใครไม่ผ่า
โปรคปรานเป็นทหารอยุธยา	มีสง่าอยู่ในเมืองสุพรรณ" ๒

และขึ้นชื่อว่าเป็นทหาร หรือเชื่อกันว่าย่อมได้ศึกษาไสยศาสตร์จนแก่กล้า ฉะนั้นพระพันวษา จึงตรัสกับพลายแก้วที่มาถวายตัวหลังจากกบฏลักษณะแล้วว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๔๕.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๒.

"พระองค์ทรงพิศอยู่เป็นครู่
ตาเป็นมันหทัยขลบลม
จึงตรัสว่าฮาเฮโยโพลายแก้ว

นำเอ็นดูรูปร่างมันงามสม
วิทยาาคมจักเชี่ยวชาญ
มิ่งเกิดแล้วในเนื้อเชื้อทหาร" *

✓ ตระกูลของพลายแก้วเป็นทหารมาแต่แรกเริ่มเรื่อง มีการศึกษาไสยศาสตร์และเป็น
ผู้มีความรู้ทางไสยศาสตร์อันเป็นลักษณะวิชาของทหารที่ควรมีในสมัยนั้น บุคคลเหล่านี้คือ

๑. ขุนไกร บิดาพลายแก้ว ไม่ปรากฏว่าเรียนที่ไหน ใครสอน แต่ก็เป็นผู้ที่อยู่
ยงคงกระพันชาตรี จักว่าเป็นคนคัมภีร์วิชาจนเป็นที่เลื่องลือ เป็นทหารที่มีสัจจะ ใช้ไสยศาสตร์
ไปในทางที่ดี คือ ไสยศาสตร์ขาว

๒. พลายแก้ว ศึกษาหลายสำนัก เริ่มแต่สำนักวัดส้มใหญ่ วัดป่าเลไลยก์ วัดแค
พลายแก้วเป็นขุนแผนในตอนต่อมา ใ้ใช้วิชาไสยศาสตร์หลายชนิดทั้งไสยศาสตร์ดำ และ
ไสยศาสตร์ขาว แต่ส่วนมากเป็นไสยศาสตร์ขาวเพื่อป้องกันตัวเอง จักเป็นตัวเอกในตอนต้น

๓. พลายงาม ต่อมาเป็นจมนัไวยวรรณาด เป็นบุตรขุนแผนกับนางวันทอง ศึกษา
ไสยศาสตร์จากตำราของบิดา และใช้ไปในทางที่ดีคือต่อสู้เพื่อประเทศชาติและช่วยเหลือผู้ตก
ทุกข์ไ้ยาก แต่ภายหลังก็เฉลอถูกเณรชวาคใช้ไสยศาสตร์กระทำ ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากเรื่อง
สตรี อย่างไรก็ตามจักว่าพลายงามเป็นตัวเอกในตอนกลางตามเนื้อเรื่อง

๔. พลายชุมพล เป็นบุตรขุนแผนกับนางแก้วกวียา ศึกษาไสยศาสตร์จากตำรา
ลานทองที่ไ้จากขอม เป็นผู้ได้รับความเจริญเพราะไสยศาสตร์ ค่ายเหตุที่นำไสยศาสตร์ไป
ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ไ้ยาก เช่น ช่วยศรีมาลาให้พ้นจากการถูกพระไ้วย และนางทองประศรี
เกลียด ขณะไปหลงเสน่ห์นางสร้อยฟ้า และช่วยทางบ้านเมืองปราบจรเข้เณรชวาค เป็นต้น
นอกจากตระกูลพลายแก้วแล้ว ยังมีบุคคลอื่นอีกคือ

๑. ขุนศรีวิชัย ทหารพระพันวษา บิดาของขุนช้าง เป็นผู้อยู่ยงคงกระพัน
"ทั้งแทงทั้งยิงหาเขาไม" ๒ ไม่ปรากฏว่าศึกษามาจากที่ไหน

๒. ท้าวกรุงกาฬ เป็นแม่ทัพคนหนึ่งของพระเจ้าเชียงใหม่ มีเครื่องรางต่าง ๆ
ป้องกันอาวุธ เมื่อชนช้างกับขุนแผน ขุนแผนเอาง้าวฟันคกลงมาจากช้าง แต่ฟันไม่เข้า ขุนแผน
จึงไล่ช้างเขาเหยียบจนตาย ไม่ปรากฏว่าศึกษามาจากที่ไหน

* ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๖๕๕.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๑.

๓. แสนศรีเพชรกล้า เป็นทหารของพระเจ้าเชียงใหม่ เป็นผู้ลักนางสร้อยทอง ไปถวายพระเจ้าเชียงใหม่ ได้ทำสงครามกับขุนแผนและถูกขุนแผนฆ่าตาย ในการรบครั้งนั้น แสนศรีเพชรกล้าได้เลือกทหารที่มีวิชาไสยศาสตร์ติดตัวไปด้วย คงกลอนว่า

"เลือกทหารตัวคี่มีวิชา ล้วนอยู่คงแก่ลวกกล้าไค้หาพัน" *

๔. ทหารสามสิบห้า เป็นชาวคุกที่ขุนแผนเลือกเป็นทหารอาสาไปรบกับทัพเมือง เชียงใหม่ แต่แรกคงเป็นเพราะใช้ความรู้ทางไสยศาสตร์ไปในทางที่ผิด หรือใช้ในแบบ ไสยศาสตร์ดำ จึงมีผลร้ายสะท้อนทำให้ติดคุก และไม่อาจใช้วิชานั้นมาช่วยเหลือตนเอง แต่ ภายหลังก็ใช้วิชาความรู้ไปในทางต่อสู้เพื่อประเทศชาติ และช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยากจึงมี ความเจริญก้าวหน้าขึ้น

นอกจากนี้ทหารของกรุงศรีอยุธยาหรือเชียงใหม่ โดยทั่ว ๆ ไปก็มีความเชื่อและ ศึกษาให้รู้ไสยศาสตร์ลับไว้เสมอ เพื่อเป็นการป้องกันตัวเมื่อออกศึกแต่ไม่ปรากฏความ เก่ง เทาทหารเอกเท่านั้น

ข. พลเรือนสามัญ

ในเรื่องนี้มี

๑. ขุนช้าง เป็นมหาดเล็กพระพันวษา มีความรู้ทางไสยศาสตร์ปรากฏแต่เพียงว่า เลี้ยงผีพรายไค้แต่ก็ไม่ปรากฏว่าศึกษามาแต่ที่ไหน เป็นไปในลักษณะของลูกผู้ชายที่ต้องศึกษาหา ความรู้เอาไว้อย่าง ในทางอื่นไม่ปรากฏว่าขุนช้างมีความรู้เลย ขุนช้างเคยอ้างว่าจะทำผง เสน่ห์ให้มารดาใช้ครั้งหนึ่ง แต่ก็มีไค้มีผลต่อไปประการใด ในเชิงการรบพุ่งขุนช้างก็ไม่แสดง ความรู้ทางไสยศาสตร์ให้ปรากฏ

๒. หมอจระเข้ ในเสถามิไค้เอ่ยชื่อไว้ หมอจะเข้ทั้งหลายที่ปรากฏในเรื่องนี้เป็น แค่เพียงตัวประกอบ กล่าวคือ ในตอนที่หมอจระเข้จะปราบจระเข้เดรดชวาคแต่ก็ไม่สามารถจะ ปราบได้ จนพลายชุมพลมาปราบเอง

* ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๖๖.

ก. โจร

ศุภร บุนนาค กล่าวถึงสมัยนั้นไว้ว่าดังนี้

... ลูกผู้ชายทุกคนต้องแสวงหาความรู้เท่าที่นิยมกันในสมัยนั้นมาประดับตัว แต่ครูบาอาจารย์ให้วิชา ก็ต้องขอสัจย์สาบานกันเสียก่อนว่าจะไม่เอาวิชาไปใช้ในทางที่ผิด...

ถ้าเอาไปใช้ในทางที่ผิดย่อมหาความเจริญมิได้ ผู้ที่ศึกษาไสยศาสตร์และนำมาใช้ในทางเป็นโจร เป็นผู้ร้ายในเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้น มีทั้งทหารและพลเรือน ที่มีความรู้ทางไสยศาสตร์แต่กำเริบใจอยู่เสมอ เพื่อให้เรื่องราวเป็นเหตุทำให้ดำเนินไป แต่ในเรื่องนี้มีได้กล่าวว่พวกเขาโจรได้รับผลร้ายอย่างไรหรือไม่ แต่ที่แน่นอนคือไม่ได้ความเจริญอะไรขึ้นมาเลย มายากรประเภทนี้มี

๑. หมื่นหาญ เดิมชื่อนายเดชกระดุกคำ อยู่บ้านถ้ำ มีลักษณะเฉพาะตัว คือ

"สูง เกือบสี่ศอกตากลอกโพลง	หนวดโค้งงอนปลายตั้งชายขวา
ขอบค้ำแกงฉาดคังชาคทา	เนื้อแน่นหนังหนาคูนากลิ้ว
ดมหยิกหยักศกอกเป็นขน	ทรหอคอกหนมีไซ้ซั่ว" ๒

หมื่นหาญเป็นบิดาของนางบัวคลี่ เป็นทหารที่กลายเป็นโจร คือสอนพวกทหารในปกครองให้เป็นโจร เช่น สั่งให้พลสายแก้วออกปล้น ดังกลอนว่า

"เคียวนี้เจ้าถืออ่านประการใด	จึงจะได้เลี้ยงตนจนมรณา
ไม่คู่เบี่ยงพวกเราเหล่าทหาร	เห็นได้การสิ่งใดให้ไปหา/
เหี่ยวปล้นวิ่งชิงชัยก็ได้มา	ทั้งเงินคราผ่านอนและแพรพรรณ" ๓

๑ ศุภร บุนนาค, สมบัติกวี (พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๐๓), หน้า

๒ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๓๓๓.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๔-๓๔๕.

แต่พลายแก้วว่า

"ซึ่งลักข้างขโมยคนปล้นค้ำบ้าน ล้วนแต่การโจรกรรมไม่ทำได้อ"

๒. นายจันทร เป็นโจรยกพวกเข้าปล้นบ้านขุนศรีวิชัย บิดาของขุนช้าง และฆ่าขุนศรีวิชัยตาย นายจันทรและพวกอยู่ยงคงกระพัน พันไม้เข้ายังไม่ออก

ง. สงฆ์

ผู้ศึกษาไสยศาสตร์นั้น มักจะศึกษาที่วัดขณะที่บวชเป็นภิกษุหรือสามเณร โดยศึกษาไปพร้อม ๆ กับวิชาธรรมะ ผู้ที่ศึกษาจบแล้วนั้นส่วนใหญ่มักจะลาสิกขาบวชออกมาเป็นทหารบ้าง หรือประกอบอาชีพอื่นต่อไปบ้าง แต่มีอยู่พวกหนึ่งซึ่งคงบวชอยู่ต่อไปเพื่อสั่งสอนวิชาแก่ผู้อื่นต่อไป หรือช่วยทำพิธีต่าง ๆ ให้ชาวบ้าน ตัวอย่างในเรื่องขุนช้างขุนแผนคือ

๑. สมภารบุญ วัดส้มใหญ่ มีความรู้ในทางอยู่ยงและเลี้ยงผี เป็นอาจารย์คนแรก
ของพลายแก้ว

๒. สมภารมี วัดป่าเลไลยก์ เป็นอาจารย์คนที่สองของพลายแก้ว

๓. สมภารคง วัดแค มีวิชาไสยศาสตร์ทั้งปวง รวมทั้งการผูกผ้าพยนต์ การสั่งสอนไสยศาสตร์ของสมภารคงนี้มีข้อห้ามของผู้เรียนว่าต้องไม่เสียดีย นับเป็นอาจารย์คนที่ ๓ ของพลายแก้ว

๔. ครูบา เชียงใหม่ มีวิชาทางรศหน้าสะเคาะเคราะห์ ไก่กระทำพิธีคอนพระ-
เจ้าเชียงใหม่กลับจากถูกกวาดต้อนไปอยู่ขยามาถึงเชียงใหม่ ตามเรื่องมีได้บอกว่าเป็นผู้สอนวิชาไสยศาสตร์ควย ได้แต่ใช้ไสยศาสตร์ทำพิธีเท่านั้น

บางครั้งเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผนกล่าวถึงผู้รู้ไสยศาสตร์รวม ๆ ไม่ได้ออกชื่อ เช่น พู่ถึงสงฆ์ที่มีวิชาหน้าสะเคาะเคราะห์ ชักน้ํา เช่น สงฆ์เมืองสุพรรณ และสงฆ์เมืองสุโขทัย เป็นต้น

* ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๓๕๕.

ผู้อยู่ในสมณเพศ แต่ศึกษาและใช้ไสยศาสตร์ไปในทางร้ายก่อให้เกิดความทุกข์แก่ผู้อื่น ก็มีคือ เณรชวาค ได้ศึกษาและกระทำไสยศาสตร์หลายอย่าง แต่ที่เด่นคือการทำเสน่ห์ให้พระไวยหลงสร้อยฟ้า เป็นที่น่าสังเกตุคือผู้นี้เป็นเณรซึ่งหมายถึงพระผู้ใหญ่ แต่มาท่ามิดิคนองคลองขรรคม เณรชวาคคงจะได้ศึกษามาเป็นเวลานาน มีศิษย์ชื่อเณรจิ๋ว ในที่สุดเณรชวาคก็ถูกพลาญชุมพลปราบ เพราะไม่ตั้งตนให้อยู่ในศีลธรรมอันดีใช้ไสยศาสตร์ไปในทางที่ผิด

* เป็นที่น่าสังเกตุว่า ผู้ศึกษาและใช้ไสยศาสตร์ในเรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นชายทั้งสิ้น ไม่ปรากฏว่ามีผู้หญิงศึกษาเลย ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้ชายมีโอกาสศึกษาที่วัดขณะบวช หรือศึกษากับพระ ไสยศาสตร์เป็นวิชาโลกิโยน เหมาะสำหรับผู้ชายซึ่งจะต้องเป็นทหารได้ศึกษานำไปใช้ในการสงครามในสมัยนั้นการรบเป็นการรบแบบเข้าประชิดตัว ไซคาบ ไซโล่ หรืออาวุธอื่น ๆ เข้าฟาดฟัดเข้าถึงตัวคู่ต่อสู้ วิชาอูยงคงกระพันและการสะกดให้จิ้งจิงงวงวายไปจึงมีประโยชน์มาก * ส่วนผู้หญิงนั้นคงศึกษาวิชาการบ้านการเรือน และช่วยบิดามารดาทำงานบ้าน ไม่ค่อยมีโอกาสรู้หนังสือหรือตำราไสยศาสตร์ใด ๆ ทั้งนี้เป็นไปตามลักษณะสังคมไทยเกี่ยวกับการศึกษา ดังที่พระยาอนุমানราชชนได้กล่าวถึงการศึกษาของหญิงและชายไว้ดังนี้

...เด็กชายเมื่อเติบโตจนรู้ความแล้ว ก็เป็นธรรมดาของผู้ที่เป็นพ่อแม่ที่มีความปรารถนาอันแรงกล้าอยากให้ลูกหลานของตนได้มีโอกาสบวชเรียนในพระศาสนา จึงต้องชวนชววยหาทางให้เด็กได้เล่าเรียนความรู้ เป็นนิสัยมีัจจัยไว้ก่อน และผู้ซึ่งทรงความรู้และเป็นต้นบถซึ่งสามารถให้ความรู้แก่เด็กที่เป็นลูกหลานได้ก็คือพระสงฆ์ เหตุนี้พระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่เหมาะสมแก่การนี้...

...ว่าเฉพาะเด็กผู้หญิง เมื่อโตมีอายุตามสมควรก็ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน เช่น คักน้ำ ตำข้าว ทักฟืน หุงข้าว ทอดผ้า และเย็บปักถักร้อยสิ่งง่าย ๆ ตลอดจนเลี้ยงน่องที่จะมีโอกาสเรียนรู้หนังสือนั้นหายาก... เพราะกลัวจะเล่นเพลงยาว แต่งกลอนโต้ตอบกับผู้ชาย ไม่ดีอาจทำให้ใจแตกได้...^๒

^๑ เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), "บ้านกับวัด," เรื่องเดิม, หน้า ๔๓๔.

^๒ เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), "การศึกษาของชาวบ้าน," เรื่องเดิม, หน้า ๔๕๑

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้หญิงอยู่บ้าน ทำการบ้านการเรือน เช่น บักม่าน ทำกับข้าว และปรนนิบัติสามี แต่มีอยู่คนหนึ่ง ที่ขุนแผนให้นางทองประศรี เป็นครูสอนวิชาให้พลายงาม โดยอาศัยตำราของขุนแผน และครูของขุนแผน ทำให้พออนุมานได้ว่านางประศรีก็อาจเป็นผู้รู้ไสยศาสตร์ โดยอาศัยตำราของขุนแผนและครูของขุนแผน ดังคำกลอนว่า

"ลูกเห็นแต่แม่คุณคอยอุ้มใจ	ช่วยสอนให้พลายงาม เรียนความรู้
อันตำรับตำราสารพัด	ลูกเก็บจึกแจงไว้ที่ในตู้
ถ้าล้มหลงตรงไหน ไซ้ออกกู	ทั้งของครู ของพ่อตอกัน" ๑

และ "อันเรื่องราวกล่าวความพลายงามน้อย ค่อยเรียบร้อยเรียนรูครูทองประศรี
 ทั้งขอมไทยได้สิ้นก็ยินดี เรียนกับภัก์พุทฺธเพทพระเวทมนต์
 ฯลฯ
 ผูกพยนต์หุ่นหญ้า เขาราวี หองประศรีสอนหลานช้านาญมา" ๒

แต่ก็ไม่ปรากฏว่านางทองประศรีใช้ความรู้ทางไสยศาสตร์ กระทำการใด นอกจากครั้งหนึ่ง เคยหาฤกษ์โองนจุกให้พลายงาม แต่การหาฤกษ์นี้คงเป็นการนับอายุพลายงามมากกว่า ดังกลอนตอนที่ว่า

"ทองประศรีก็ใจโล่ฤกษ์ยาม ได้สืบสามปีแล้วหลานแก้วกู" ๓

ผู้หญิงคนอื่นในเรื่องขุนช้างขุนแผน ไม่ปรากฏว่ามีบทบาทในเชิงไสยศาสตร์ เป็นแต่ฝ่ายถูกกระทำ เช่นนางวันทอง นางลาวทอง และนางแก้วกิริยา ถูกขุนแผนเป่ามนต์เสน่ห์ ถ้าหญิงใดจะคิดกระทำทางไสยศาสตร์ก็ต้องขอให้ชายที่ได้ศึกษาและมีความรู้ทางนี้มา

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๓๐.
 ๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๒.
 ๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๓.

กระทำให้ เช่น สร้อยฟ้าให้เดชะวาทาเสน่ห์ให้พระไวยหลงรักตน เป็นคน เหมือนในลิลิต-
พระลอที่พระเพ็ญพระแพงขอให้ช่วยทำเสน่ห์ให้พระลอหลงรักตน

อย่างไรก็ตาม ในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ มีการกล่าวถึงผู้หญิงที่ศึกษาและมีความรู้ทาง
ไสยศาสตร์บ้างเหมือนกัน เช่น ในเรื่องพระอภัยมณี นางละเวงศึกษาเวทมนต์ไว้ทำศึกและ
ทำเสน่ห์ และสอนหญิงที่เป็นบริวารของคนค้าขายเพื่อใช้เป็นอาวุธปราบผู้ชาย นางพันธุรัตใน
เรื่องสังข์ทองก็มีเวทมนต์และสามารถลี้ลับสอนผู้อื่นได้ด้วย

ฐานะของผู้มีความรู้ทางไสยศาสตร์ (มายากร) ในเรื่องขุนช้างขุนแผน

ได้กล่าวไว้ในบทที่ ๒ แล้วว่า ฐานะของผู้มีความรู้ทางไสยศาสตร์หรือมายากรมักจะ
ได้รับตำแหน่งหัวหน้าเผ่า ตำแหน่งรองลงมาในการปกครองชนในเผ่า หรือตำแหน่งที่ปรึกษา
ของเผ่า นอกจากนั้นก็มักมีตำแหน่งนักรบ ทหารเอก หรือราษฎรสามัญที่มีความรู้และคุณสมบัติ
พิเศษเฉพาะตัวที่ทำให้ผู้อื่นเกรงกลัว ยกย่องและนับถือ

ในเรื่องขุนช้างขุนแผนปรากฏว่าผู้รู้ไสยศาสตร์เป็นคนธรรมดา ไม่ได้เป็นกษัตริย์
แต่มักจะเป็นทหาร ไม่ปรากฏว่าพระพันวษาหรือพระเจ้าเชียงใหม่จะได้ศึกษาไสยศาสตร์ แต่
พระองค์ก็ไม่เคียดรอนอย่างไร เพราะมีมายากรเป็นข้าราชการบริวารของพระองค์ พระองค์
ทรงเป็นสมมุติเทพอยู่แล้ว เป็นศูนย์รวมจิตใจและมีผู้มีความรู้ทางไสยศาสตร์เป็นบริวารอยู่แล้ว
หนึ่ง ผู้ศึกษาและมีความรู้ทางไสยศาสตร์ก็ย่อมยึดถือประเพณีโบราณที่ให้งรักภักดีคือ ซาติ
ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังที่นายคำรา ณ เมืองไค้ กล่าวไว้ว่า

...ไทยเราแต่โบราณมา ถือความสัตย์มั่นกตัญญูยิ่งกว่าอะไรทั้งหมด และตัว
ขุนแผนในเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ ยกย่องกันมาว่าเป็นคนดีมีกตัญญูยิ่งนัก คน
อย่างนี้ทำอะไรขึ้น วิชาอาคมถึงได้ซัด ขุนแผนเป็นตัวอย่างไทยแท้ เรื่อง
ขุนช้างขุนแผนเล่าสืบต่อกันมาได้หลายร้อยปี ไม่สูญ ก็เพราะตัวขุนแผนเป็นคนมี
สัตย์มั่นกตัญญู เป็นคนที่ยกย่องสรรเสริญกันตลอดมานี้ อย่างหนึ่ง...

๑ นายคำรา ณ เมืองไค้ (เปลื้อง ณ นคร) และ กาญจนาคพันธ์ (ขุนวิจิตร-
มาตรา), เล่าเรื่องขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๘), หน้าค่านำ.

ฉะนั้น กษัตริย์จึงไม่ต้องเกรงข้าราชการที่มีความรู้ทางไสยศาสตร์ว่าคิดขบถโค่นราชบัลลังก์ เมื่อขุนแผนคิดคูกุนั้น ถ้าขุนแผนจะสะเคาะกลอนออกมาแล้วรบก็คงจะทำได้ แต่ขุนแผนเป็นทหาร ทำสัจย์สาบานค้ำหน้าพิพัฒน์สัตยาไว้แล้ว จึงไม่กระทำเช่นนั้น ผู้รู้ไสยศาสตร์จึงเป็นผู้เสริมอำนาจของราชาหรือประมุขของเผ่า ในฐานะที่ผู้รู้ไสยศาสตร์เป็นทหารเอกหรือทหารในกองทัพ เรื่องขุนช้างขุนแผนเป็นวรรณคดีพื้นบ้านในทำนองรักแค้นผจญภัยที่สะท้อนภาพและความนึกคิดอย่างธรรมชาติสามัญ มีความรัก ความเกลียด ความสงสาร และความเป็นไปสุขทุกข์ในครอบครัว การผจญภัย รบพุ่ง พดุงการผจญกลาหาญโคศเคียว ความเชื่อถือโศกกลางและภูตผีปีศาจ ซึ่งทำให้ออกกรสเช่นเดียวกับ Ballad, ของวรรณคดีตะวันตก แต่เป็นเรื่องสามตอนต่อกัน คือตอนขุนแผนเคนในคานาไสยศาสตร์ตอนหนึ่ง ตอนพลายงามเคนอีกตอนหนึ่ง และตอนพลายชุมพลเคนอีกตอนหนึ่ง แต่ละคนก็ล้วนจงรักภักดีต่อพระพันวษาทั้งนั้น และทำตามพระราชโองการเสมอ แม้จะทรงลงโทษก็ยินดียิ่งรับพระราชทานโทษโดยมิได้คิดขัดขืนประการใด พระพันวษาอาจได้ทรงเรียนไสยศาสตร์มากก็ได้ แต่ไม่มีโอกาสจำเป็นต้องใช้ เพราะมีบริวารทำถวายแล้ว

แต่วรรณคดีเรื่องอื่น ๆ บางเรื่องซึ่งเดิมเป็นนิทานหรือแต่งขึ้นตามความคิดฝันของผู้ประพันธ์เอง และมีได้เป็นเรื่องพื้นบ้านเหมือนขุนช้างขุนแผน มักมีเรื่องราวกล่าวถึงกษัตริย์ออกศึกษาวิชาการและเล่าเรียนไสยศาสตร์ เสมือนว่าไสยศาสตร์เป็นความรู้หลักของกษัตริย์ เพื่อแสวงหาอำนาจหรือรักษาอำนาจของพระองค์ที่มีอยู่ได้อย่างชัดเจน ในเรื่องเรือโคกลำนันทคาวิได้เป็นกษัตริย์เพราะอำนาจความรู้ทางไสยศาสตร์ ในเรื่องพระอภัยมณี กษัตริย์กรุงรัตนาครีส์แสดงความสำคัญของไสยศาสตร์กับพระอภัยมณีและศรีสุวรรณว่า

"พอจะแจ้งเจ้าจงจำคำโบราณ	อันชายชาญ เชือกษัตริย์ชัตติยา
ยอมพากเพียงเรียนไสยศาสตร์เวท	สิ่งวิเศษสืบเสาะแสวงหา
ได้ป้องกันอันตรายนัครา	ตามกษัตริย์ชัตติยาอย่างโบราณ" ^๑

^๑ สุนทรภู่, พระอภัยมณี (พระนคร : ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๐๘), หน้า ๑.

ในเรื่องลักษณะวงศ์ ลักษณะวงศ์ซึ่งเป็นโอรสรัชชรีย์ก็ต้องไปศึกษาหาความรู้แต่ในเรื่องขุนช่าง-
ขุนแผน ไม่ไต่กล่าวเรื่องพระพันวษาศึกษาไสยศาสตร์แต่อย่างไร แต่กระนั้นก็ตามพระองค์ก็
มีความรู้พอที่จะบอกได้ว่าใครมีความรู้หรือไม่คือพอที่จะปกครองบรรดาผู้รู้อุบายไสยศาสตร์ผู้เป็นทหาร
ของพระองค์ ฉะนั้นเมื่อพลายแก้ว เขาถวายตัว ความตอนนั้นกล่าวว่

พระองค์ทรงพิศอยู่เป็นครุ	นำเอ็นคุรูปรางมันงามสม
ตาเป็นมันหยับชลบัลลม	วิทยาอาคมจักเชี่ยวชาญ
จึงตรัสว่าฮาเฮยไต่พลายแก้ว	มิ่งเกิดแล้วในเนื้อเชื้อทหาร" ๑

ด้วยความรู้ที่ทรงมั่นพระทูลถวายว่าทหารต้องมีความรู้ทางไสยศาสตร์ทั้งตระกูล

ฐานะของผู้รู้อุบายไสยศาสตร์ในเรื่องขุนช่างขุนแผนที่อยู่ในชั้นหัวหน้าหรือผู้นำนั้นมีอยู่บาง
คือเป็นหัวหน้าชาวบ้าน หัวหน้าโจร หรือหัวหน้าทหาร แต่ไม่ถึงขนาดหัวหน้าเผ่าหรือกษัตริย์
ผู้มีฐานะเช่นนี้คือหมื่นหาญ หรือนายเดช กระจุกคำ เป็นหัวหน้าชาวบ้าน นายจันทร เป็นหัว-
หน้าโจร ขุนแผนและแสนศรีเพชรกลาเป็นหัวหน้าทหาร เป็นต้น

ฐานะอีกอย่างหนึ่งของผู้รู้อุบายไสยศาสตร์คือ ผู้อบรมสั่งสอนวิชา และผู้กระทำพิธีต่าง ๆ
ผู้มีฐานะอย่างนี้คือพระ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลโดยทั่วไป

ข้อห้ามในการใช้ไสยศาสตร์

วิชาไสยศาสตร์นั้น ผู้ให้วิชามักมีหลักให้ศิษย์ยึดถือปฏิบัติ ตัวอย่างเช่น นายอนันต์
คณานุรักษ์ ผู้ได้นำตำราไสยศาสตร์ซึ่งได้ศึกษาสืบต่อกันมาในตระกูลของตนพิมพ์โฆษณาเผยแพร่
ได้กำหนดให้ผู้เรียนถือหลักศีลธรรม ๓ ข้อ คือ

๑. จะไม่นำวิชานี้ไปใช้ในทางที่ผิดศีลธรรม
๒. จะใช้เพื่อป้องกันคน ญาติมิตร และประเทศชาติ/
๓. หากจำเป็นก็เมื่อคนเป็นฝ่ายถูก มีความบริสุทธิ์ใจ

๑ ขุนช่างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๑๗๘.

หากท่านผู้ใดปฏิบัติไต่ถามคตินี้ วิชาไสยศาสตร์ที่ท่านเรียนก็จะกลับกาล
ให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ซลัง ผลสะท้อนทำให้ท่านเป็นผู้เจริญด้วยจตุรพิพร คือ
อายุ วรรณะ สุขะ พละ ตลอดกาลทุกท่าน " ๑

✓ ในเรื่องขุนช้างขุนแผน มีข้อห้ามและกฎในการใช้ไสยศาสตร์ปรากฏอยู่หลายตอน
ครูผู้สอนจะบอกให้ศิษย์รู้และปฏิบัติตามตั้งแต่เริ่มศึกษา ข้อห้ามและกฎเหล่านั้นคือ

ก. ข้อห้ามเกี่ยวกับกรรมกระทำที่ผิดศีลธรรม ในการใช้เวทมนต์ ปรากฏข้อห้ามตาม
เนื้อเรื่องตอนหลายแคว้นเป็นเนืองอยู่กับสมภารคง สมภารคงสอนไม่ให้เอาวิชาไปใช้ในทาง
ที่ผิดศีลธรรม ซึ่งตรงกับหลักข้อ ๑ ของตำราไสยศาสตร์ที่กล่าวแล้วข้างต้น เช่น ถ้าจะเรียน
มนต์เสน่ห์ให้ไม่ให้ เป็นชู้กับลูกเมียผู้อื่น จะทำให้เวทมนต์เสื่อมไปด้วย สมภารคงสอนเนืองว่า

"รักทั้งเรียนเสกเป่าเป็นเจ้าชู
คาชรั้วหัวร่อวาออแก้ว
เมียของเขาเจ้าอย่าไคทำร้าย

ผูกจิตหญิงอยู่ไม่เคลื่อนคลาย
เรื่องเจ้าชูแล้วต้องมันหมาย
สาวแกแม่หมายเอาเถิดวา" ๒

ถ้าทำผิดศีลธรรม เช่น เป็นผู้ร้าย ปล้นสะดม ยอมหาความเจริญไม่ได้ ดังเช่นพวกที่ติดคุก
ทั้ง ๓๕ คน ซึ่งแม้จะเป็นผู้รู้ทางไสยศาสตร์แต่ก็ต้องติดคุกถึงความว่า

"อยู่ยงคงกระพันทั้งพันแวง
ทำกรรมต้องจำมาชานาน
พลายงามทูลขอพ้อออกพัน

เรี่ยวแรงทรหอคอดทน
สิ้นกรรมบันดาลจึงให้ผล
จึงปล่อยไปรคโทษคนทั้งนี้มา" ๓

ข. ข้อห้ามไม่ให้มีความประมาท ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ปรากฏว่าในการศึกษา
และใช้เวทมนต์เสกเป่าทำการใด ๆ ก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรบหรือการสงครามนั้น

๑ นายอนันต์ คณานุรักษ์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๐-๔๑.

๒ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๐.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑๐.

"ในมณฑลนั้นให้อยู่แต่ผู้ชาย
ทั้งพ่อลูก เขานั่งกลางมณฑล
ชุมนุมเทวดามาพร้อมกัน

วงสายสิญจน์รอบเป็นขอบคัน
อานมณฑลโองการอันกวักขัน
ทุกช่องชั้นอินทร์พรหมมัยักษ์" ๑

ทั้งนี้ เพื่อความกล้าแข็งของพิรุณ โดยถือว่าผู้ชายหมายถึงความแกร่งกล้าและเข้มแข็ง จะได้ทำให้เครื่องที่เข้าที่พิรุณปลุกนั้นขลังและศักดิ์สิทธิ์

เนื้อเรื่องตอนกล่าวถึงแสนตรีเพชรกล้าผู้มีความอยู่ยงคงกระพันว่าปฏิบัติตนอย่างไรบ้างในการอยู่ยงคงกระพันของตน แสนตรีเพชรกล้าเป็นทหารเอกของพระเจ้าเชียงใหม่ มีชื่อเสียงว่าอยู่ยงและมีวิชาดี โดยที่ปฏิบัติตนดังนี้

"แต่รูนหมุมคุมใหญ่ไม่อาบน้ำ
ไม่นอนควยภรรยาทั้งคาปี

เพื่อนคำแควนยาทาซัคสี่
คอศึกมีเมื่อไรไค้อาบน้ำ" ๒

ข้อห้ามเกี่ยวกับสตรีในการอยู่ยงคงกระพันของแสนตรีเพชรกล้านั้น แสนตรีเพชรกล้าได้ปฏิบัติมาช้านาน เพราะกลัวว่าความศักดิ์สิทธิ์ทางไสยศาสตร์เกี่ยวกับการอยู่ยงคงกระพันนั้นจะเสื่อมไป

ข้อห้ามและข้อแนะนำในการใช้ไสยศาสตร์ในเรื่องขุนช้างขุนแผนยังมีอีก แต่ตามเนื้อเรื่องผู้แต่งมิได้บังไว้ชัดแจ้ง แต่เราก็พอจะอนุมานได้จากกรกระทำของตัวละครว่าการใช้ไสยศาสตร์นั้น ถ้าจะให้ได้ผลสำเร็จจุลลงไปด้วยดีและไม่เป็นภัยต่อตัวเองแล้วก็ไม่ควรทำให้ผิดศีลธรรมประการหนึ่ง ใช้เพื่อป้องกันตน ญาติมิตรและประเทศชาติประการหนึ่ง และควรใช้เมื่อจำเป็นโดยที่ตนเป็นฝ่ายถูก ด้วยความบริสุทธิ์ใจที่จะทำการนั้น ๆ

✓ การใช้ไสยศาสตร์ในเรื่องขุนช้างขุนแผน

ผู้รู้ไสยศาสตร์ได้ศึกษาวิชาต่าง ๆ มากมาย เพื่อใช้ในเวลาจำเป็น พลอยแก้วขณะ

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนกร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๒๒๑.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๓.

เป็นแนวแถวได้ศึกษาวิชาต่าง ๆ ไว้ดังค่ากลอนที่ว่า

<p>"หนังสือสิ้นกระแสน์แปลลอรรด ดูหลังดูหน้าแล้วว่าไป ยังแต่สมุคตำรับใหญ่ กูจักแจงของสุ่มแต่หนุ่มมา ความรู้นอกนี้ไม่มีแล้ว อยู่คงปลนสะคมมีถมไป</p>	<p>จนสมภารเจ้าวัดไม่บอกได้ สิ้นไส้กูแล้วแนวแถวอา พื้นแต่หัวใจพระคาถา หวงไว้จนชราไม่ให้ใคร กูรักแนวแถวจะยกให้ เลี้ยงโหงพรายใช้ไค้ทุกเวลา" ๑</p>
---	--

<p>และ "สะกตพิพจับพลทั้งปลุกผี ปัดมังกำบังตนทนทาน หึ่งพิชัยสงครามลวนความรู ฤกษ์พานาที่ทุกสิ่งไป ชำนานูหึ่งกลศึกกลับ สู้ศึกไค้สิ้นทั้งดินแดน จิงจิงขลังคะนองล่องหน ถอนอาถรรพณ์ประกอบประกบมี วิชาสารพัดจะเรียนพร้อม แต่คะเน็งถึงพิมมิไค้ไป</p>	<p>ผูกพยนต์ฤทธิกำแหงหาญ สะเคาะคาลโซกญแจประจักษ์ใจ อาจจะปราบศัตรูไม่สู้ไค้ หึ่งเสกใบมะขามเป็นคุดแดน กุมพลแม่ทัพนับตั้งแสน มหาละลวยสุคแสนเสนหัด ฤทธิ์รณแรงราวกับราชสีห์ เลี้ยงผีพรายกระซิบทุกสิ่งไป ซึกซอมทองเล่าหึ่งเกาใหม่ เพราะอาลัยหลงรักเรียนวิชา" ๒</p>
--	---

วิชาไสยศาสตร์ที่แนวแถวเรียนมาหลายอย่างดังกล่าวนั้น เป็นตัวอย่างข้างต้นนั้น ผู้รู้ไสยศาสตร์ จะใช้วิชาให้เป็นประโยชน์ตามจุดประสงค์ของตนตามความจำเป็น มิได้ใช้พร่าเพื่อถลอลก เวลา จนทำให้ไม่เห็นความสำคัญของวิชาไสยศาสตร์นั้น ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้รู้ไสย- ศาสตร์ ใช้ไสยศาสตร์ตามจุดประสงค์ดังต่อไปนี้

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๔๘.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒.

๑. ใช้เพื่อสะกด

ในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีบทบาทของผู้ใช้ไสยศาสตร์สะกดคนให้หลับได้ โดย
ใช้เวทมนต์เป็นตัวกระทำโดยตรง คือ เสก เป่า ร่าย อาน หรือสวดไปคามอักขระข้อความ
ที่ผูกขึ้น ทำให้ผู้ถูกกระทำหลับสนิท ผู้กระทำจะได้ลอบทำการของตนตามสะดวกโดยไม่มีผู้ใดขัด
ขวาง การใช้มนต์สะกดมีปรากฏดังตัวอย่างตามเนื้อเรื่องต่อไปนี้

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนทำกุมารทอง ขุนแผนเป่ามนต์สะกดคนอื่นให้หลับ ดังกลอนว่า

"ครั้นเวลาดึกสงัดก่าคึดหลับ คนระงับนอนเงียบไม่เกรียบไหว
ก็เป่าคาถาสะกดประทับใจ แล้วลุกไปลนลานเตรียมการพลัน" ๑

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง เพื่อลักพานางวันทองหนี จึงมีว่า

"ขับพรายร่ายเวทสะกดคน นอนกรนหลับเพื่อละเมอฝัน" ๒

ทำให้ขุนแผนลอบขึ้นเรือนขุนช้างได้สะดวก และพอขุนแผนเข้าถึงตัวนางวันทองแล้วก็ถอนสะกด
เฉพาะนาง ทำให้นางตื่นขึ้นมาเจรจากับขุนแผนได้ ส่วนขุนช้างเมื่อตื่นมนต์สะกดจึงรู้สึกตัว
แต่ขุนแผนก็พานางวันทองไปไกลแล้ว จึงโต้ตอบนางเทพทองว่าขุนแผนมาสะกด

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนสะกดนางแก้วกิริยาในบ้านขุนช้าง ดังกลอนว่า

"ว่าปลางทางเป่าพระเวทฤทธิ์ ให้สนิทหลับลงกับหมอน" ๓

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนและพลายงามสะกดพวกผู้คุมคุกเมืองเชียงใหม่ เพื่อเข้าไปช่วย
พระท้าวหน้าที่ถูกขังให้ออกมาได้ การสะกดครั้งนี้ใช้วิธีอานอาคม และสั่งให้โหงพรายซึ่งมีฤทธิ์
เหนือมนุษย์ธรรมดาไปช่วยสะกดควย ดังกลอนว่า

"ขุนแผนอานอาคมสะกดคน ทั้งตะร่ากร่างกรนไม่ทนได้
กระซิบสั่งโหงพรายทั้งหลายไป สะกดอายนายคุกเสียทุกคน" ๔

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๓๕๓.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๐.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๔.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

เนื้อเรื่องตอนปลายงามสะกดขุนแผนให้หลับ เพื่อหนีไปหาศรีมาลา การสะกดตอนนี้ใช้วิธีรายมนต์ ดังกลอนว่า

"พลากรายมนต์คลังสังข์นิทรา คึงสมาธิปลงตรงภวังค์
เป่าคองขุนแผนแสนสนิท ก็เคลิ้มจิตควยพระเวทวิเศษคลัง" ๑

เนื้อเรื่องตอนปลายงามสะกดคนบ้านพระพิจิตร เพื่อลอบเข้าหาศรีมาลา ใช้คำว่ารายมนต์ ดังกลอนว่า

"คิกพลากรายมนต์สะกด หลับหมกเงียบคิไม่มีเสียง" ๒

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนพลากรายงามคิกไปลอบจับพระเจ้าเชียงใหม่ โดยใช้มนต์สะกดทำให้พวกลาวหลับ แล้วให้ผีพรายไปสะกดพระเจ้าเชียงใหม่ ส่วนตัวขุนแผนและพลากรายงามก็ "ร่ายพระเวทเป่าลมประสมส่ง" ๓ อีกทีหนึ่ง เวลาจะคลายมนต์สะกดขุนแผนก็ "เว้ามนต์ประทับขัมกุมาร ผีก็คลานเคลื่อนคนลงพันองค์" ๔

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนและพลากรายงามสะกดนางใน ก่อนเข้าไปจับพระเจ้าเชียงใหม่ โดยใช้ชาวสารเสกสะกด ดังกลอนว่า

"พอลูกเสกซัดชาวสารกราว พวกแสนลาวล้มเกลือกกลงเสือกเคียร" ๕

เนื้อเรื่องตอนเดรชวาทสะกดคนให้หลับ เพื่อสะเคาะกลอนหนีออกไปจากคุกเมืองอยุธยา โดยใช้วิธีโอมอ่านคาถามหาสะกด ดังกลอนว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๙), หน้า ๒๕๓.

๒ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒๖.

๔ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

๕ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

"เกรงว่าคร่ำพิ้งถึงคุณครู
โอมอ่านคาถามหาสะกค

ระงับจิตลงสู่ให้แน่นอน
ผู้คนหลับหมกคังไม้ทอน" ๑

การใช้ไสยศาสตร์ทำการสะกคผู้คนให้หลับในเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ ใช้เครื่องมือคือ เวท, มนต์, คาถา คือ เป่าพระเวท เป่าคาถา ร่ายเวท ร่ายมนต์ ร่ายพระเวท เป่ามนต์ บางครั้งใช้ข้าวสารเสกหรือมีประกอบด้วย เพื่อให้คนอื่นไม่มาซักขางงานที่ตนจะทำ คังที่สะกคกองทัพในยามสงคราม และสะกคผู้คนในบ้าน เพื่อลอบเข้าหานางตามที่ใ้กล่าวมาแล้ว

๒. ใช้สะเคาะกลอน

ในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีการใช้ไสยศาสตร์เพื่อสะเคาะกลอนประคูด โดยใช้ เวทมนต์ หรือบางครั้งก็ใช้เวทมนต์และข้าวสารเสกเป็นเครื่องมือกระทำ เพื่อลอบเข้าหานาง ลอบจับตัว หรือลอบหนี ผู้ทำการสะเคาะเท่าที่ปรากฏเป็นผู้ชาย คังปรากฏตามเนื้อเรื่องต่อไปนี้

๒.๑ ขุนแผนสะเคาะ

เนื้อเรื่องตอนเณรแก้วสี่กอกมาเข้าหานางพิม ใช้วิธีสะเคาะ กลอน คังกลอนว่า

"สะเคาะกลอนดอนลันทุขันซิด ที่มันบิคก็เป็คออกทันใจ" ๒

เนื้อเรื่องตอนพลายแก้วเข้าหานางสายทอง พลายแก้วสะเคาะกลอนเข้าหานางสายทองได้ คังกลอนว่า

"แล้วจึงเป่าคาถามหาสะเคาะ กลอนเฒาะหลุคเลื่อนออกไปได้" ๓

เนื้อเรื่องตอนพลายแก้วเข้าหานางพิมก่อนจะสู่ขอนาง พลายแก้วสะเคาะกลอนเข้าหานางก่อน คังกลอนว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๑๐๒๕.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.

คอนขุนแผนหนีจากคุกมาหานางแก้วกิริยา ขุนแผนสะเคาะกุญแจโซ่ตรวนออกมาได้
ควยเวทมนต์ คังกลอนว่า

"คิดแล้วจึงสะเคาะควยฤทธิมนต์ โซ่ตรวนหล่นคนหลับสนิทหน้า
รวงกราวเท่ามือทั้งซีกคา ก็ลองหนีออกมาจากคุกพลัน" ๑

๒.๒ พलयงามสะเคาะ

เนื้อเรื่องคอนพलयงามลอบเข้าหานางศรีมาลาที่บ้านพระพิจิตร
พलयงามสะเคาะกลอนเข้ามาหานางได้ คังกลอนว่า

"สะเคาะกลอนดอนหลุกแล้วมองเมียง เล็งเข้าในทองเคียนยองมา" ๒

เนื้อเรื่องคอนขุนแผนพलयงามไปช่วยพระท้าวหน้าออกจากคุกเมืองเชียงใหม่ ทั้ง
สองคนสะเคาะประตูคุก หลังจากทีสะกดแล้ว คังกลอนว่า

"สะเคาะประตูเปิดกว้างทั้งล้างบน ทั้งสองคนเข้าไปมิได้ซา" ๓

คอนพलयงามลอบเข้าหาศรีมาลาที่บ้านพระพิจิตรเป็นครั้งที่ ๒ พलयงามใช้มนต์
สะเคาะกลอนเข้าหานาง คังกลอนว่า

"เจ้าพलयรายมนต์มหาสะเคาะ กลอนหลุกผลุกเผละอยู่ห้วนไหว
ประตูบานบานระเบิดเปิดออกไป เจ้าพलयเข้าไปได้ในประตู" ๔

เนื้อเรื่องคอนพलयงามขึ้นบ้านขุนช้าง เพื่อพานางวันทองมาให้ขุนแผน นางวันทอง
ว่าพलयงามที่ลอบเข้ามาได้ทั้ง ๆ ที่บ้านใส่คาลประตู คังกลอนว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๐๓.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๒.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖๑.

"เจ้ามาไยปานนี้ผู้ลูกอา เขารักษาอยู่ทุกตำแหน่งใน
ใส่ศาลบ้านช่องกองไฟรอม พอช่างลอบ เขามากอะไรได้" ๑

ซึ่งความจริงพลายงามก็เข้ามาได้โดยวิธีสะเคาะศาล กังกลอนว่า

"สะเคาะศาลบานเปิดหน้าต่างกาง ย่างเท้าก้าวขึ้นร้านดอกไม้" ๒

เนื้อเรื่องตอนพลายงามเข้าหานางสร้อยฟ้า เพราะหลงเสน่ห์ นางสร้อยฟ้าแกล้งไม่
เปิดประตูรับ พลายงามจึงรำยมนต์สะเคาะกลอนเข้าหา กังกลอนว่า

"พี่เรียกหาแก้วค่าไม่เปิดรับ ยังมากลับว่าพี่จนมีปัน
ว่าพลางทางรายพระเวทมนต์ สะเคาะกลอนดอนหล่นลงทันที" ๓

๒.๓ เถรชวาคสะเคาะ

เนื้อเรื่องตอนเถรชวาคหนีจากคุกเมืองอยุธยา เถรชวาคสะเคาะกลอน
โซ่ตรวนออกมาได้ กังกลอนว่า

"พิเคราะห์ไครครวญกุราหูจร ปลอดภัยสะเคาะกลอนดอนโซ่ตรวน
ก็มันคาลซื้อคาสารพิศ หลุดปลัดจากที่ลงดีถวน
แล้วสะเคาะโซ่กุญแจแปรปรวน ตรวนเนรจิ่วร่วงลงฉับพลัน" ๔

การสะเคาะกลอนจึงใช้วิธีเป่าคาถา ร่ายมนต์ และร่ายพระเวทมนต์ นอกนั้นบอกแต่
เพียงว่าสะเคาะกลอน สะเคาะโซ่กุญแจ สะเคาะศาล สะเคาะประตู สะเคาะลิ้ม และ
สะเคาะโซ่ตรวน

๓. ไซเพื่อกำบังมิให้ใครเห็นตัว

เมื่อผู้ไสยศาสตร์อยู่ในภาวะคับขันจนตัว หรือต้องการจะซ่อนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
ในเรื่องขุนช้างขุนแผน มักจะไสยศาสตร์เพื่อกำบัง คือ ซ่อนตัวหรือสิ่งของไม่ให้ใครเห็น

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๓), หน้า ๔๔๗.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๕.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓๓.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒๕.

ขุนแผนมีบทบาทใช้เวทมนต์กำบัง ทั้งตัวเอง ผู้อื่น และสิ่งของ ดังที่ปรากฏคือ เนื้อเรื่องตอนขุนแผนพานางวันทองหนีขุนช้างมา เมื่อจวนตัวก็ใช้เวทมนต์ซ่อนนางวันทอง ตัวขุนแผนจะใกล้ชิดอยู่กับพวกขุนช้าง ไต่สะดวก และไม่ให้อาวุธถูกนางวันทองควย ดังกลอนว่า

"รายเวทวิเศษเป่าประทับ	จับไฟพันข้างมือขวา
แล้วรายมนต์ขลังกำบังตา	ใครมามีให้เห็นเจ้าวันทอง
ผูกจิตให้สนิทเส่นที่อยู่	ทั้งอาวุธศัตรมิให้ต้อง" ๑

ตอนขุนแผนซ่อนคานาไฟพัน ขุนแผนรายเวทกำบังกำกับควย เพื่อให้แน่ใจว่าจะไม่มีใครมาขุดเอาคานาไฟพันไป ดังกลอนว่า

"เห็นโพรงดินไทรใหญ่ใส่คานาพลัน	แล้วรายเวทอาถรรพ์กันกำบัง
จึงตั้งความสัตย์อธิษฐาน	กรามกรานอาร์กษแล้วฝากฝัง" ๒

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนลอบเข้าวังพระเจ้าเชียงใหม่ ขุนแผนรายเวทกำบังตนเข้าไป ได้โดยไม่มีใครเห็น ดังกลอนว่า

"รายเวทจิ้งจังกำบังตน	ไม่มีคนทักทายแต่สักคำ" ๓
-----------------------	--------------------------

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน มีการใช้ไสยศาสตร์กำบังตนอีกอย่างหนึ่ง เป็นการหายตัว หรือทำให้ผู้อื่นไม่เห็นตัว ซึ่งก็กล่าวได้ว่าเป็นประเภทเกี่ยวกับการกำบังตัว การหายตัวเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ให้รู้ว่ามิใช่วาจา คัมภีร์ปรากฏตามเนื้อเรื่องตอนต่อไปนี้

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนลองวิชาให้พะทามะรงควา ถ้าตนจะหนีออกจากคุกก็คงจะทำได้ ดังกลอนว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๔๑๗.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗๘.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒๔.

"เคยจูงคุณเล่นเป็นขวัญตา
พิศพิศท่ามระงงงวุ่นวาย
กลับมากลัดพ้ออย่างท้อใจ
ขุนแผนคลายฤทธิ์ประสิทธิ์

พอฟ้าแล้วอีกใจให้ท้าวหาย
พอกุณลูกตายแล้วที่นี้
ลูกไม่จำพ้อแล้วอย่าหลบหนี
พวกผู้คุมยินดีลงวันหา" ๑

เนื้อเรื่องตอนจมนครีลองวิชาพลายงาม พลายงามจึงหายตัวให้คูก่อนจมนครีจะพา
เข้ารับราชการ คึงกลอนว่า

"ว่าแล้วยกมือขึ้นไหว้ครู
หายตัวไปพลันมีทันซา

ให้สิ่งสู่แล้วอ่านพระคาถา
ตอหน้าคนผู้อยู่ที่นั่น" ๒

๔. ใช้เพื่อทำให้ผู้อื่นชะงักหรือตกตะลึง

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน มีการใช้มนต์เพื่อทำให้ผู้อื่นชะงักหรือตกตะลึง และ
ไม่อาจชักขวางการกระทำของผู้ใช้มนต์นั้นได้ คือการใช้มนต์จิ้งจก ซึ่งมีปรากฏตามเนื้อ -
เรื่องดังต่อไปนี้

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนและพลายงามเข้าช่วยแก้พระทายน่าออกมาจากคุก นอกจาก
จะกำบังคนไม่ให้ผู้อื่นเห็นแล้วยังใช้เวทจิ้งจกให้ผู้อื่นตกตะลึงไม่ชักขวางการกระทำของคนด้วย
คึงกลอนว่า

"ลมจันทกลาลองคลองข้างชาย
แล้วร้ายเวทจิ้งจกกำบังตน

ก็ก้าวกรายชายก่อนจะจรถนน
เดินรีบรันถึงตระรางสว่างไฟ" ๓

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๐๕.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๑.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๑.

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนสู้กับขุนช้าง และพวกทหารหลวงที่มาตามจับตัว ขุนแผนใช้วิธี
อ่านมนต์และเสกควาควาอำนาจครุฑ ทำให้ผู้นองงงและตกตะลึง ดังกลอนว่า

"..... ขุนแผนแสนกล้าก็อ่านมนต์
เสกควาควาอำนาจครุฑ คนหุบคืบยื่นแข็งแฉงขน" ๑

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนสู้กับแสนศรีเพชรกล้า ขุนแผนเสกควาควาอำนาจยักษ์ให้แสนศรี-
เพชรกลางงงง ดังกลอนว่า

"ขุนแผนควาควาอำนาจยักษ์ เพชรกลางชะงักไม่ไหวได้" ๒

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนพลาญงามจะลอบจับตัวพระเจ้าเชียงใหม่ ก็ลอบเข้าไปโดยใช้
เวทจิ้งจกควาย ดังกลอนว่า

"กุมารทองโหลงพรายรายรอบข้าง พอลูกเขื่องอย่างมากกลางถนน
รายเวทจิ้งจกกำบังตน ไม่มีคนทักทายแค่สักคำ" ๓

การร้ายเวทจิ้งจก อ่านมนต์ เสกควาควาอำนาจยักษ์ และเสกควาควาอำนาจครุฑ จึง
เป็นการใช้ไสยศาสตร์เพื่อทำให้ผู้นองงงหรือตกตะลึง

๕. ใช้เพื่อคุ้มครองคนให้แคล้วคลาดอันตรายและคงกระพันชาติ

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน มีการใช้ไสยศาสตร์เพื่อให้แคล้วคลาดจากอันตราย
และให้อยู่คงกระพัน คือปลอดภัยจากอาวุธต่าง ๆ ทั้งปวงควยวิธีต่าง ๆ กันคือ สักเป็น
รูปต่าง ๆ ใช้เครื่องรางของขลัง ผังเครื่องรางไว้ในกาย ใช้เวทมนต์ ฯลฯ
บุคคลที่มีอำนาจทางนี้ มักเป็นพวกทหาร ดังที่ตามเนื้อเรื่องกล่าวถึงตัวละคร และการใช้
ไสยศาสตร์เพื่อคุ้มครองให้แคล้วคลาดและคงกระพันชาติ ดังต่อไปนี้

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปามรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๔๔๘.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑๑.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒๔.

๕.๑ การใช้วิธีสักตามร่างกาย และฝังสิ่งของไว้ในกาย

๕.๑.๑ แสนตรีเพชรภคตา

เนื้อเรื่องตอนกล่าวถึงคุณสมบัติและความสามารถของแสนตรีเพชรภคตา ว่าเป็นผู้อยู่ยงคงกระพัน โดยการสักและฝังเครื่องรางต่าง ๆ ดังกลอนว่า

"อันแม่ทัพองค์นี้มีสักคา	อยู่คงศัตราวิชาดี
แขนขวาสักกรง เป็นองค์นารายณ์	แขนซ้ายสักชาค เป็นราชสีห์
ขาขวาสักหมึกพิศษี	ขาซ้ายสักหมึกกำลัง
สักอุระรูปพระโมคคณา	ภควัมปิตตานันสักหลัง
สีข้างสักสรณะจิงจิง	ศีรษะฝังพลอยนิลเม็คจินคา
ฝังเข็มเล่มทองไว้สองไหล	ฝังเพชรเม็ดใหญ่ไว้แสงหน้า
ฝังก่อนเหล็กไหลไว้อุรา	ข้างหลังฝังเทียนคลาแก้วตาแมว
เป็นโปเป่าปูปิบบิมทั้งกาย	คูเรียรายรอร่องเป็นดองแถว
แต่เกิดมาอาวุธไม่พองแพว	ไม่มีแนวหนามชิดสักนึกเคียว" ๑

การสักนิยมสักเป็นรูปที่แสดงความศักดิ์สิทธิ์และกล่าหาญ ส่วนการฝัง ฝังของที่แข็ง แหวมคม และคงทน

๕.๑.๒ หมิ่นหาญชาญชัย (นายเคชกระตุกคำ)

เนื้อเรื่องตอนกล่าวถึงหมิ่นหาญชาญชัย บิดานางบัวคลี่ มีความรู้และใช้ไสยศาสตร์เพื่อการอยู่ยงคงกระพันโดยการฝังเครื่อง ทำให้เป็นหัวหน้าคนได้ และมีทหารที่อยู่ยงเป็นบริวารด้วย ดังกลอนว่า

"ปลุกเสกเครื่องฝังไว้ทั้งตัว	เป็นปมปุมไปทั่วทั้งกายตน
อยู่เป็นยืนยงคงอาวุธ	เหยียบสะคุชวากปักก็หักป็น
มีทหารตัวดียี่สิบคน	ล้วนอยู่ยงคงทนทุกคนไป" ๒

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๒๕๓.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๓.

๕.๑.๓ ทหารของท้าวกรุงกาฬ

มีค่ากลอนกล่าวถึงทหารของท้าวกรุงกาฬที่จะรบกับ

ทหารของกรุงศรีอยุธยาว่า

"บางอยู่ควยเนื้อหนังผึ้งเพชรนิล ล้วนอยู่สิ้นทุกคนทนศัสตรา" ๑

๕.๒ การใช้เวทมนต์

กล่าวไว้ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ขุนแผนใช้เวทมนต์เพื่อให้อยู่
ยงคงกระพัน ดังต่อไปนี้

เนื้อเรื่องตอนหมั้นหาญจะคิดฆ่าหลายแก้วด้วยยาพิษ เพราะยอมรับว่าหลายแก้วเป็น
ผู้มีคามอยู่ยงคงกระพัน ถูกอาวุชไม่เป็นอันตราย ดังกลอนว่า

"หมั้นหาญว่าเราไม่ฆ่าด้วยอาวุช จะอุตุลุดแทงพันกันอิงมี
มันักคนมนต์เวทวิเศษก็ เราทำทีให้สนิทคิดวางยา" ๒

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนรบกับท้าวกรุงกาฬ ขุนแผนใช้เวทมนต์ทำให้ช้างของเขามี
ความคงทนเพื่อรบไล่สะควาก ดังกลอนว่า

"สั่งแล้วไสสี่หักษาเคช ร่ายพระเวทเป่ากระพองงาสองข้าง
ให้คงทนทั้งตัวหัวสรรพางค์ แล้วไสวางข้างมุงท้าวกรุงกาฬ" ๓

พวกทหารสามสิบห้าที่ออกมาจากคุกแล้วมาแสดงวิชาถวายให้พระพันวษาทอดพระเนตร
มีการใช้เวทมนต์ทำให้อยู่ยงคงกระพัน ดังกลอนว่า

"นายบัวหัวกระโหลกบ้านโคกขาม ถวายบังคมงามแล้วออกหน้า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๒๕๔.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๕.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๘.

นอนหงายรำยมนต์ภาวนา ให้เอาชวานผาเป็นหลายซ้ำ
โปกโปกชวานกระคองนอนหยัก ไม่แตกหักลุมาหน้าแดงถ้ำ" ๑

ทหารของท้าวกรุงกาฬก็มีเวทมนต์ทำให้อยู่ยงเช่นกัน

๕.๓ การใช้เครื่องรางของขลัง

ทหารจะมีเครื่องรางของขลังเป็นของทำให้อยู่ยงคงกระพัน และแคล้ว-
คลาดเสมอ คึงความที่กล่าวถึงทหารของท้าวกรุงกาฬ ซึ่งจะมาพบกับขุนแผนว่า

"บางอยู่ควยเขี้ยวเงาแก้วตาสีตัว บางอยู่ควยกำจิกทองแดงหิน" ๒

และ "เพี้ยปราบเมืองแมนแสนสิ้น

..... ประคำทองคล้องคอคูแข็งขัน

ทั้งสองล้วนอยู่คงลงเลขยันต์" ๓

พลายแก้วใช้เครื่องอาถรรพ์ซึ่งหมายถึงเครื่องรางเมื่อจะออกรบ เนื้อเรื่องตอนพลายแก้ว
จะไปทัพ พลายแก้วเตรียมเครื่องรางกันอาวุธ คึงกลอนว่า

"คธานั้นจึงโฉมเจ้าพลายแก้ว แม่กับเมียไปแล้วก็จัดสรร
เครื่องอาถรรพ์ภูษาสารพัน สำหรับกันอาวุธไม่ไว้ใจ" ๔

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนและพลายงามเตรียมตัวไปจับพระเจ้าเชียงใหม่ ทั้งคู่เตรียม
เครื่องรางของขลังเพื่อคุ้มครอง และทำให้อยู่ยงคงกระพัน คึงกลอนว่า

"พอลูกจิกแจจแต่งกายา นุ่งผ้าม่วงคำประจำกาย

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๒๑๕.
๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๔.
๓ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.
๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๒.

สะเอวคาคกราคคคกีสีก่า
ใส่เสื้อยันต์ลงองค์นารายณ์
ประจงจับประเจียดประจุพระ
ทั้งพอลูกผัดผงที่ลงยันต์

คล้องประจำตะกรุดทองทั้งสองสาย
เข็มตักตมองพรายคาคกายพัน
โปกคีรชะทะมัดทะแมงคูแข็งขัน
แล้วเสกจันท์เจิมหน้าสว่างาม" ๑

เนื้อเรื่องตอนพระไวจะไปลักนางวันทองมาให้ขุนแผน พระไวใช้ยันต์เป็นเครื่อง
ป้องกันภัย ดังกลอนว่า

"..... เสกขมั้นว่านยาเข้าทาตัว
ลงยันต์ราชะเอาปะอก หยิบยกมวงคลขึ้นใส่หัว" ๒

เนื้อเรื่องตอนเณรชวาคไปสู้รบกับพลายชุมพลเพื่อแก้แค้น เณรชวาคใช้เครื่องราง
เป็นเครื่องป้องกันตัวไปด้วย ทำให้พลายชุมพลปราบได้ลำบาก เครื่องรางของเณรชวาคมี
ดังนี้

"จึงหยิบเครื่องรวงคียงยุทธ สายตะกรุดประจำทองของเก่าแก่
มุงคลุ้มเสนียคประเจียดแพร ปรอทนต์เครื่องรางอย่างสำคัญ" ๓

ขุนช้างมีการใช้เครื่องรางป้องกันอันตรายเช่นกัน ดังกลอนตอนขุนช้างออกติดตาม
ขุนแผนที่ลักพานางวันทองไปว่า ขุนช้างแต่งตัวแล้วสวมเครื่องรางมีตะกรุดโทนของอาจารย์คง
เป็นต้น

ตัวละครในเรื่องขุนช้างขุนแผนใช้ไสยศาสตร์เพื่อให้อยู่ยงคงกระพัน และเพื่อคุ้ม-
ครองภัยอันตรายหลายตอนโดยไม่บ่งว่าใช้อะไร แต่บอกว่าเป็นผู้มี ความอยู่ยงคงกระพันอัน
เนื่องจากอำนาจที่เหนือมนุษย์นี้ จึงจะได้ยกตัวอย่างตามเนื้อเรื่องโดยไม่แยกตามประเภท
ของวัตถุที่ใช้ คือ

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๗๒๓.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๕.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖๐.

ขุนแผน

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนกระโดดเข้าขวางเพชฌฆาตที่จะฟันนางวันทอง ขุนแผนถูกฟัน แต่ไม่เข้า คังกลอนว่า

"เพชฌฆาตคาบยาวกว่าอย่างมา ดูคราคว่ากันอยู่คันคัง คาบยวบยับยับเย็นไป	ขุนแผนโถมถาคร่อมเมียไว้ ฟันถึงถูกขุนแผนหาเข้าไม่ เข้ากลุมรวมรุกได้ขุนแผนมา" ๑
---	---

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนพาพระทายนำหนีมาจากคุก โดยแต่งตัวเป็นลาว พวกทหารสามสิบห้าคิดว่า เป็นพวกลาว จึงรวมทำร้าย แต่ก็แทงฟันขุนแผนไม่เข้า ๒

ทหารสามสิบห้า

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนกล่าวถึงพวกทหารสามสิบห้าคนในคุกว่า เป็นผู้อยู่ยงคง-กระพันทางไสยศาสตร์ จะไล่ขอไปทัพ คังกลอนว่า

"สิริคนโทษซึ่งไปรตมา อยู่ยงคงกระพันทั้งพันแหวง	ครบสามสิบห้าล้วนกล้าแข็ง เรี่ยวแรงทรหดคทน" ๓
---	---

ขุนไกร

เนื้อเรื่องตอนกล่าวถึงขุนไกร บิคาของขุนแผนที่เป็นทหารว่าเป็นผู้มีความรู้ ความอยู่ยงคงกระพัน คังกลอนว่า

"เป็นทหารชาญชัยใจฉกรรจ์ อาจองคงกระพันชาตรี	คุมไพร่พลทั้งนั้นได้เจ็ครอย/ เขาไหนไม่มีที่จะถอย" ๔
---	--

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๘๘๒.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๕.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๐.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๒.

แสนศรีเพชรกล้า

เนื้อเรื่องตอนปลายงามสู้รบกับแสนศรีเพชรกล้า แต่พินไม่เข้า เพราะแสนศรี-
เพชรกล้าไป รับทหารคุมความ อยู่ยงคงกระพัน จึงกลอนว่า

"ปลายงามคามซัดคึดตะบัน	สบท่าผ่าพันลงคำตั้ง
หยุนเปล่าหาเข้าศรีเพชรไม่	เยื้องชัยกลับใส่เจ้าพลายผิง
เจ้าพลายผิงพันบ่าเพชรกล้าปิง	เนื้อประหนึ่งหินผาศีลาแลง" ๑

พลาวยงาม

เนื้อเรื่องตอนพลาวยงามสู้รบกับแสนศรีเพชรกล้า แสนศรีเพชรกล้าพินพลาวยงาม
แต่ไม่เข้า จึงกลอนว่า

"แสนศรีเพชรกล้าว่างาวกราย	พินเจ้าพลาวยงามพรวดคังกรวดแกร่ง
ราวกับเกาหลังไหยิ่งไคแรง	พินตะแบงบุกไปไล่ตะครุบ" ๒

นายจันศรและพวกโจร

เนื้อเรื่องตอนกล่าวถึงนายจันศรและพวกโจร ซึ่งใช้ไสยศาสตร์ทำประโยชน์ใน
การอยู่ยงคงกระพัน จึงกลอนว่า

"พินแทงกันเล่นไม่เว้นวัน	ถ้ายอยู่ยงคงกระพันไม่พริ้ง" ๓
--------------------------	-------------------------------

และเมื่อปล้นบ้านขุนศรีวิชัย พวกขุนศรีวิชัยต่อสู้แตก "แทงเปล่าไม่เข้าเหล่าขโมยนั้น" ๔
ทั้งนี้เพราะบุคคลทั้งหลายมาเป็นมวยากรที่ใช้ความรู้ทางไสยศาสตร์เพื่อความอยู่ยงคงกระพัน

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๗๐๓.

๒ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

นอกจากนั้น ตามที่ปรากฏเวลาจะทำการรบทหารทั้งฝ่ายลาวและฝ่ายไทย ก็ใช้ไสยศาสตร์ในทางคงกระพันชาตรีหลายตอน ทั้งทางเวทมนต์คาถาอาคมหรือทางเครื่องรางของขลัง ไสยศาสตร์ในทางคุ้มครองและทางคงกระพันชาตรีนี้เป็นที่นิยมมากกว่าเป็นคุณสมบัติของการเป็นคนคัมภีร์วิชา นานับถือและน่าเกรงกลัว ดังความตอนที่หมื่นหาญลองวิชาพลายแก้วว่า

"พวกชาวบ้านว่าท่านนี่คือจริง	เขายึดปิ่นยื่นยิงดังท่าฝน
หมกคินสิ้นลูกไม่ถูกตน	ไม่ระคายปลายขนคนคือครัน
หมื่นหาญเห็นพลายแก้วนั้นแคลวคลาด	คิดชยาคในใจให้ไหวหวั่น
อายแก้วนี้ฉกาจบังอาจครัน	เคิมสำคัญว่ามันเคอะเซอะชานมา
มาหมกคลุมขุมอยู่ไม่รู้แจ้ง	มันมาแกลงดอมตนเหมือนคนบ้า
กูก็เป็นคนคัมภีร์วิชา	ยังอายนี้ดีกว่าน่าน้อยใจ" ๑

๖. ไขทำให้เมตตา

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ตัวละครเอกคือขุนแผน พลายงาม เป็นต้น มักจะไขเวท หรือเวทและสิ่งของเป็นเครื่องมือทำให้ผู้ใหญ่มากกว่า หรือผู้มีอำนาจกว่าเกิดความเมตตา สงสาร และช่วยเหลือให้กิจการของตนเรียบร้อยไปด้วยดี ดังเนื้อเรื่องตอนต่อไปนี้

เนื้อเรื่องตอนพลายงามจะเข้าไปขอพระราชทานอภัยโทษให้นางวันทอง พลายงามใช้มนต์มหาละลายเข้าช่วย ดังกลอนว่า

"อ่านมนต์มหาละลาย เล็ด	เป็นเสนห์ผูกพันกระสันจิต
แบ่งดวงลงยันต์เทพนิมิต	ปึกมีอสุบไลไม่มีรอย
แล้วตั้งสัจย์อธิษฐานพระพรชัย	ขอพระทัยคืนกลับขยับดอย
พอได้ลมจันทร์สำคัญคอย	ก็กลานคล้อยเข้าพระโรงรัตน" ๒

มนต์มหาละลาย เป็นมนต์ที่เสกให้ผู้อื่นโดยเฉพาะสตรียอมตามใจผู้เสก และคำว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๓๘๗.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๐.

"พอได้ลมจันทร์สำคัญคอย" ทำให้มองเห็นภาพว่าพลายงามเลือกเวลาเข้าเฝ้าให้เป็นเวลาที่พอจะทูลขอภัยโทษได้ พลายงามตั้งใจทำการนี้มาก และใช้แบ่งดวงลงยันต์เทพนิมิตอีกด้วย และก็ทูลขอได้สำเร็จ

เนื้อเรื่องตอนพลายงามจะเข้าไปถามเรื่องความเคียดแค้นของจมีนศรี ซึ่งกำลังวุ่นวายใจ และอาจไม่พอใจได้ พลายงามร้ายเวทเมตตาเสียก่อนด้วยความตั้งใจ ดังกลอนว่า

"พลายงามแอบฟังพระหมื่นศรี พอได้ทีก็กลานเข้าไปหา
พลางร้ายพระเวทให้เมตตา วันทาแล้วถามไปทันที" ๑

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนจะขออาศัยอยู่กับหมื่นหาญ ขุนแผนเป่ามนต์ให้หมื่นหาญรักคนเสมอลูกดังกลอนว่า

"พลางเป่าละลวยลงให้ทองพาน ถูกหมื่นหาญวงงงสิ้นสงสัย
เพราะฤทธิ์เดชเวทมนต์เข้าคาลัย ให้รักใคร่ขุนแผนแมนลูกตน" ๒

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนเข้าขอพึ่งพระพิจิตร เพราะตัวเองพานางวันทองหลบหนีมา ขุนแผนจึงทำตัวใหม่ เสน่ห์โดยไซมิงเสน่ห์ และเป่ามนต์ให้พระพิจิตรเมตตาช่วยเหลือรับฝากนางวันทอง ดังกลอนว่า

"บริกรรมท่ามกลางหลายเล่ห์ เป็นเสน่ห์จุดเจิมเฉลิมหน้า" ๓
"หมอบลงตรงหน้าทั้งสองท่าน ขุนแผนอ่านมนต์เป่าเข้าหนักหนา
เชื่อใจในพระเวทวิทยา ว่าลึกลับคราถึงคุณครู" ๔

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนิพนธ์ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๒๐๐.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๗.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๔.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๖๕.

และทำให้ "ครานั้นพระพิจิตรบุษบา พังผิวเมียวานาสงสาร
 ทั้งคองเคขพระเวทอันเชี่ยวชาญ ให้รักสองคนปานดังลูกแก้ว" ๑

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนสู่ความขุนช้าง ขุนแผนเป่ามนต์ให้พระพันวษาเมตตาเห็นใจคน
 ที่ลักพานางวันทองหนีมา ดังกลอนว่า

"ขุนแผนอ่านมนต์เคยสนใจ เป่าไปค้วยเชื่อวิทยา
 มันคาลพระทัยให้เคลื่อนคลาย เมื่อบายพระพักตร์ผันหา" ๒

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนจะทูลว่าพระไวยถูกเสน่ห์นางสร้อยฟ้า ขุนแผนร้ายพระเวทให้
 พระพันวษาเชื่อฟังคำกราบทูล ดังกลอนว่า

"ครานั้นขุนแผนแสนสะท้าน กราบกรานก้มหน้าภาวนาอยู่
 เชื้อเวทวิเศษค้วยคุณครู โนมน์อมจิตสู่พระทรงธรรม" ๓

ผู้แต่งกำหนดให้ตัวละครมีบทบาทใช้ไสยศาสตร์ เพื่อทำให้ผู้อื่นเมตตาในกรณีที่ใช้
 ไสยศาสตร์ไม่มั่นใจว่าตัวเองจะทำให้ผู้อื่นช่วยเหลือ หรือเชื่อฟังตนได้ อาจเป็นเพราะตนเอง
 เองมีความผิดอยู่ หรือในระยะนั้นตนเองไม่กล้าเจรจาคความ เพราะเกรงใจผู้อื่น

๗. ใช้ทำให้ผู้อื่นหลงเสน่ห์และรัก

การใช้ไสยศาสตร์ในเรื่องนี้ ตัวละครที่เป็นชายจะใช้วิธีเป่ามนต์เสน่ห์ คือ
 มนต์เทพวิญจวน หรือมนต์มหาละลวยทำให้ฝ่ายหญิงเกิดความพอใจและหลงรัก เป็นที่น่าสังเกต
 ว่าผู้ที่ใช้มนต์มักเป็นชายรูปงาม น่าใจดี เห็นได้จากกรให้หมากนางกิน และกิริยามารยาท
 นุ่มนวล คือพลายแก้ว และพलयงาม ดังเนื้อเรื่องตอนต่อไปนี้

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๔๓๐.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔๒.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑๕.

เนื้อเรื่องตอนเนรแก้วไปบิณฑบาต นางพิมพ์ักบาตร เนรแก้ว "เป่ามหาละลวยลม
ประสมนาง" ๑ ทำให้นางพิมพ์พอใจเนรแก้ว

เนื้อเรื่องตอนเนรแก้วทำให้นางพิมพ์พอใจ โดยร้ายมนต์มหาละลวยคองนางเมื่อนาง
มาฟังเทศน์

"พิมพ์น้อยพอมขมอยไปปะตา	อายหน้ากมั่งอยู่ในที่
เนรพลายจึงร้ายละลวยซ้ำ	ประจำจิตประสมเนตรวิเศษศรี
กำลังมนต์คลพิมพ์ให้ยินดี	ไม่ว่าชาติจะแลลไปคอตตา
พอสบพักตร์เนรพยักให้ทันใจ	ควายน้ำใจผูกพันกระสันหา" ๒

เนื้อเรื่องตอนเนรแก้วเซาหานางสายทอง เนรแก้วร้ายมนต์มหาละลวยจนนางยอม
ตามใจ

"ว่าพลางทางเป่าลมละลวย	พี่สายทองจงช่วยอุปถัมภ์
เปรียบปากหรือกินหมากเสียสักคำ	เสกซ้ำส่งไปให้ทันที่
สายทองรับหมากใส่ปากเคี้ยว	กระสันเสียขสยอองพองชกสี
ความรักเร็วแลนแสนทวี	เมื่อกระนี้แล้วมาตักแก่สายทอง" ๓

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนเป่ามนต์มหาละลวย และไถ่นางแก้วกิริยาเป็นเมีย จึงกลอนว่า

"คิดพลางทางแอบเซาแนบนอง	ต้องเต้านักชมอารมณ์หมาย
เอนอิงพิงทับแล้วขับพราย	ร้ายลมละลวยลงให้ลานใจ" ๔

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนชักพานางวันทองหนีจากขุนช้าง เมื่อนางวันทองยังพะว้าพะวัง
ขุนแผนจึงเป่ามนต์มหาละลวย จึงกลอนว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๖๗.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๓.

อีกใจเป่าไปก็พล่านพลุ่ง
ส่งไปให้เจ้าสร้อยฟ้านั้น

เป็นผอ่ยฟุ้งฟองฟูขึ้นท่วมตัน
อชิษฐานเสียดให้ทันที่ฤกษ์ดี" ๑

และ

"ครานั้นเดรชวาทราชครู
หยิบขี้ผึ้งปากมีมามินาน
ลงอักษรเสกขอมแล้วยอมถม
เป็นสองรูปวางเรียงไว้เคียงกัน
อีกรูปหนึ่งลงชื่อพระไวย
ปักหนามแทงตัวท้าวกายา
ซ้ำลงยันต์พันควายไบเค่าร้าง
แล้วปั้นรูปสร้อยฟ้ากับพระไวย
เดรหนึ่งบริกรรมแล้วซ้ำเป่า
หันหน้าควากอกันพัลวัน
รูปนี้จึงฝังไว้ใต้ที่ตอ
แล้วเสกแบ่งน้ำมันจันทน์ทา

พิเคราะห์คฤปริศน์เปรมเกษมสถานต์
เอาเอาพรายมาประสานประสมพลัน
เป่าควายอาคมแล้วจึงปั้น
ชักยันต์ลงชื่อศรีมาลา
เอาหลังคิกักันไว้ให้ห่างหน้า
แล้วผูกตราส่งมันชนันไว้
ให้เข้จิวไปฝังป่าช้าใหญ่
เอาใบรักซ่อนใส่กับเลขยันต์
พอตองสองรูปเข้าก็พลิกผัน
เอาสายสิญจน์ขากกระสันไว้ตรึงตรา
ไม่ข้ามวันก็จะรอนลงมาหา
ประสมควายานยาน้ำมันพราย" ๒

การทำเสน่ห์ที่เป็นพิธีการ ชับซอนเช่นนี้ มีปรากฏตอนนางสร้อยฟ้าให้เดรชวาททำเสน่ห์ให้พระ-
ไวยหลงรักตนเพียงครั้งเดียวเท่านั้น ผู้กระทำพิธีเป็นผู้ชาย ทำพิธีตามหลักไสยศาสตร์ แห่ง
การเลียนเอาอย่าง (Imitative Magic) ทำให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนเป็นส่วนใหญ่
คือทำให้นางศรีประจันและพระไวยเกลียดนางศรีมาลา ทั้ง ๆ ที่เนื้อเรื่องตอนแรกดำเนินมา
ว่าต่างก็ชอบนางศรีมาลา จึงเป็นไสยศาสตร์ดำ (Black Magic)

๔. ไซ้แปลงกาย

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน มีการใช้มนต์แปลงตัวเองให้อยู่ในรูปอื่น ๆ รวมทั้ง
การใช้เวทมนต์และสิ่งของปลูกเสกให้ของสิ่งหนึ่งกลายเป็นอีกสิ่งหนึ่งด้วย ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๒๘.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒๘.

๘.๑ แปลงตัวเองให้อยู่ในรูปอื่น ๆ

๘.๑.๑ เพื่อมิให้ผู้อื่นจำได้

การแปลงตัวที่เด่นชัดในเรื่องนี้คือตอนพระเจ้าเดรชวาค
เดรชวาคใช้มนต์แปลงตัวเป็นพระเจ้าหนีออกมาจากคุก เป็นการหลบหนีมาทางน้ำและคนอื่น
ไม่อาจทราบได้ ตามเนื้อเรื่องว่าเดรชวาคเสกปูนพลูเป็นคิ้วเดรชวาคและเนมจีวดวงไว้

อีกตอนหนึ่ง คือตอนเดรชวาคจะแก้แค้นพลาญชุมพล เดรชวาค
จึงใช้ไสยศาสตร์แปลงเป็นเป็นแรงแมาทางอากาศ แล้วแปลงเป็นพระเจ้า เดินทางต่อไปตาม
ลำน้ำ ลอบหนีเข้าไปเมืองอยุธยา ดังกลอนว่า

"ซัดสมาธิสมาธิสตีมัน

ครั้นสำเร็จแล้วแสรงแปลงอินทรีย์

สองเท้าถีบดินบินกระโชก

ปากมูมมูหูสองหูแดง

โฉบลงตรงเหนือเมืองอ่างทอง

แรงแยกลายรูปเป็นหลวงตา

เสกไม้เท้าต่อหางที่กลางตัว

แผ่นโฉบโจนผางกลางนที

ปลุกเสกเลขยันคนำมันมี

รูปคาซิกี่หายกลายเป็นแรงแ

หางโบกหัวเกลี้ยงเหนียงแกว่ง

ลมแรงแร้อนมุ่งกรุงอยุธยา

พอเยื้องศลงบางแอมเป็นแนวป่า

ลงนั่งภาวนาร้อยแปดขี

แล้วเอาบาตรสวมหัวเข้าเร้วรี

ก็กลายเป็นกุมภีลัมพินา" °

นอกจากการแปลงกายเป็นสัตว์ เพื่อมิให้ผู้อื่นจับได้ของเดรชวาคแล้ว ขุนแผนและ
พลายงามก็แปลงเป็นผีลาวพอลูกที่ตนเองฆ่าเพื่อลอบเข้าเมืองเชียงใหม่ โดยวิธีบังคับผีลาว
ให้ช่วยพาเข้าเมือง ในกรณีนี้ขุนแผนและพลายงามเอาเสื้อผ้าของผีลาวมาสวม แต่มิได้มีการ
การใช้มนต์แปลงกายแต่ประการใด

๘.๑.๒ เพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์

ในวรรณคดีเรื่องนี้ การแปลงกายเพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์เท่านั้น
มิปรากฏเป็นตัวอยางตอนขุนแผนและพลายงามแสดงวิชาความรู้ถวายให้พระพันวษาทอพระเนตร
ดังกลอนว่า

° ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๖๐๖๑.

๑. บริการรมส่ำแดงแปลงกายน

ขุนแผนหายกลายสับเป็นเสื้อโคร่ง
ลอควายบายมาหน้าทีประทับ

ชูลมุนณลุนณลันถลันโลก
สู้กันพันเผื่อจนเหงื่อยอย
พอเป็นนกกแก้วแจวส่งเสียง
บินไปจับต้นไม้อยู่ใกล้กัน

เปลี่ยนปลิ้นกลีบกลายเป็นควายรับ

เขี้ยวโจงโคคหลอกกลอกกลับ
คบชวับชวักฝั่งทะเลล่งลอย

เสื้อโคคควายชวักชิตไม่ดอย
คางปละปลอยกลายกลับไปจับปลัน
ลูกเลี้ยงเป็นสาละกันัน
รูกุศสารพันภาษาคน" ๑

ต่างก็ใช้เวทมนต์แปลงกายตนเอง แสดงความสามารถอาจหาญและความมีเสน่ห์น่ารักของทั้งสอง ชวนให้นิยมชมชอบ การแปลงกายเป็นแต่ละอย่างมีความหมายแสดงลักษณะตัวละครที่แปลงกายทั้งนั้น

อนึ่งพรายที่ขุนช้างเลี้ยงไว้ ใช้ไสยศาสตร์ในการแปลงกายเป็นสาวงามได้ ดังปรากฏคอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ดังกลอนว่า

"พรายหึ่งท่ากายากีเยาะแยง
เห็นหนุ่มน้อยหน้าवलศวรชม

จึงแปลงกายให้เหมือนนางอยู่งาน

เพี้ยมแฝงเข้าแอบคู่อการ

ทั้งอาคมเจเนใจประจักษ์จ้าน

เคินฉานให้พอบพบประสมกัน" ๒

แต่ก็ไม่ทำให้ขุนแผนผู้รูไสยศาสตร์เคือคร่อนประการใด

๘.๒ แปลงสิ่งหนึ่งให้กลายเป็นอีกสิ่งหนึ่ง

การแปลงสิ่งหนึ่งให้กลายเป็นอีกสิ่งหนึ่งนี้ ในเรื่องขุนช้างขุนแผนใช้คำว่าปลุกเสก หรือเสก โดยใช้เวทมนต์เป็นเครื่องมือ

๘.๒.๑ เพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์หรืออำนาจวิเศษ

เมื่อขุนแผนและพลายงามแสดงความสามารถถวายให้พระพันวษาทอดพระเนตรนั้น ขุนแผนและพลายงามได้แสดงความสามารถในเรื่องความอยู่ยง-

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๒๑๘.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๕.

คงกระพัน และใช้เวทมนต์เสกให้สิ่งหนึ่งกลายเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ดังกลอนว่า

<p>"ฝ่ายขุนแผนเสกข้าพรำตะบึง อายตัวใหญ่มีหงอนเทาทอง บริวารมากมายมากายเกิน เที้ยวเลี้ยวไลโซซอนไปทุกแห่ง เหล่าผู้หญิงวิ่งหนีพัลวัน ผาตลอนหลุกสะคุกลม พลายงามขวางตะรุคไปทันใด คินหยิกปากจิกปีกป้องรับ ผุ่งคนกลนเคลื่อนกันมาดู บรรคางบริวารสิ้นทั้งหลาย พลายงามตัวเอกเสกก่อนคิน</p>	<p>ประเคี้ยวหนึ่งเป็นงูชูโพนเพน เลื่อยฟุ้งตาแคงคังแสงเสน แฉพังพานพานเพนสักสองพัน พวกคนคูแอบแฝงเป็นจ่าละหวัน คิวสันหน้าซีครีครากไป เหยียบทับกันจมออกเหลวไหล เป็นนกกคิ้วใหญ่ไลตามงู งูขยับเลี้ยวฉกนกจิกสู้ นกกคตาบงชูรอนบิน ก็พลอยหายสาบสูญไปหมกสิ้น นกหายกลายปลิ้นไปเป็นข้าง"</p>
---	--

๔.๒.๒. เพื่อใช้เป็นบริวาร

ผู้รู้ไสยศาสตร์จะใช้เวทมนต์ปลุกเสกสิ่งต่าง ๆ ขึ้นเป็นบริวาร ใช้ทำกิจการต่าง ๆ เช่น ทำสงคราม หรือสื่อสาร ของปลุกเสกเหล่านี้จะมีอิทธิฤทธิ์มากกว่ามนุษย์ธรรมดา แต่เมื่อเวทมนต์หมดฤทธิ์ก็คงกลับกลายสู่สภาพเดิม ตัวอย่างในเรื่องขุนช้างขุนแผน คือ

ตอนพลายงามรบกับแสนศรีเพชรกล้า พลายงามใช้เวทมนต์เป่าใบมะขามให้เป็นคอแตน โดยถือเคล็ดว่าใบมะขามมีจำนวนมากมาย กลอนตอนนี้มีว่า

<p>"จึงรูคใบมะขามมาสากำ ตั้งโกฏีแสนแน่นป้ามาฮือฮือ ตัวยาวราวก้อยไม้ค้อยไทย</p>	<p>เสกข้าเป็นคอบินป้อป้อ คูออกคลำคำป้อไปทุกละเมาะ จำเพาะลาวกราวไลใส่เปาะเปาะ"</p>
--	---

^๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๖๑๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐๖.

ตอนพलयชุมพลปลอมเป็นมอญใหม่มารบกับพระไวย พलयชุมพลได้ปลุกเสกหุ่นหญ้าให้เป็นพลในกองทัพ โดยใช้เวทมนต์และข้าวสารซัก ดังกลอนว่า

"ครั้นแล้ว ก่ยวหญ้ามาฉับพลัน	ผูกหุ่นถวนพันไว้กับที่
ซักข้าวสาร เสกประสิทธิ์	หุ่นก็มีชีวิตขึ้นเป็นคน" ๑

เมื่อพระไวยแต่งทัพออกไปรบกับมอญใหม่ พระไวยก็ปลุกหุ่นเช่นกัน

"ผูกหุ่นครบพลันในทันใด	พระไวยเสกซักข้าวสารมนต์
หุ่นพลิกกระดิกดินอยู่ไม่ลุก	ต้องเสกปลุกข้าวปรายเป็นหลายหน
จึงขยับกลับลุกขึ้นเป็นคน	ข้าพิกลอาวุธก็ไม่มี" ๒

ตอนเนรชุมพลที่สุโขทัย อยากส่งข่าวถึงขุนแผนซึ่งอยู่ที่กาญจนบุรี จึงใช้หุ่นหญ้าเสกเป็นยักษ์ทำให้อาจนำสารไปได้เร็วและปลอดภัย เพราะเป็นอมมนุษย์มีฤทธิ์ กลอนตอนนั้นก็กล่าวว่า

"ลงจากภูฎีแล้วเดินมา	มีคหญา เป็นยักษ์โตถน
แข่งขาซอล่ากว่าครั้น	ปากบั้น เขี้ยวขบเข้าคิกไว้
.....าลา
จัดแจงสารพัคบัตรพลี	ลูลงจากภูฎีมาปลุกศาล
วงกายสายสีญจนวิชาการ	แล้วเสกข้าปลุกมารควมมนตรา
ถวนคำรบจบคาบซักข้าวสาร	ยักษ์ทยานสูง เยี่ยมเทียมภูผา
ทะเล้งโลกโคกค้ำแคงแมลงศักดา	ทวาคว่าไหนักงลงทันใด
เอาหนังสือผูกคอกระซับมัน	ข้าสั่งหุ่นนั้นหาข้าไม่
เองจงรีบถือหนังสือไป	ให้พอกูที่กาญจนบุรี" ๓

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๔๑.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕๗.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗๘.

ขุนแผน เมื่อเห็นหุ่นยักษ์ ก็จับหุ่นยักษ์โดยการเสกผ้าขาวบางให้เป็นลิงมีฤทธิ์มาจับได้ กิ่งกลอนว่า

"จึงเสกผ้าขาวบางแล้วขว้างไป	เป็นลิงใหญ่ไล่โลกปีศาจสังหาร
ยักษ์กับลิงวิ่งเข้าประจันบาน
..... ฯลฯ
ยักษ์ร้ายกลายเป็นหน้าพาง	ลิงก็หายกลายเป็นผ้าไป" ๑

๕. ใช้ทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ

การใช้ไสยศาสตร์ทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ นี้เพื่อช่วยทั้งในการต่อสู้ทำสงครามกัน และเพื่อแสดงอิทธิฤทธิ์ให้ประจักษ์แก่สายตาผู้อื่น ในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีการใช้เวทมนต์ทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามโอกาสต่อไปนี้

๕.๑ เมื่อทำสงครามกัน

เมื่อผู้รู้ไสยศาสตร์ทำสงคราม มักจะใช้ไสยศาสตร์ทำลายล้างอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการทำศึกให้เสร็จโดยรวดเร็ว ในเรื่องขุนช้างขุนแผนแต่ละฝ่ายต่างมีผู้รู้ไสยศาสตร์เป็นผู้นำทัพ จึงต่างก็แสดงความรู้ทางไสยศาสตร์โดยใช้เวทมนต์ทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ดังตัวอย่างคือ

ตอนพลายงามทำสงครามกับแสนตรีเพชรกล้า ต่างก็ใช้เวทมนต์คาดาทังต่อไปนี้
แสนตรีเพชรกล้าใช้เวททำให้น้ำท่วมโดย

"หลับตาภาวนาร่ายพระเวท	อันวิเศษเชี่ยวชาญอาจารย์ให้/
เรียกมหาอาไปเป่าออกไป	เป็นน้ำไหลพลุ่งพลั่งดังทอธาร
พื้ลึกล้นท่วมทั่วจังหวัด	ลมก็พัดเป็นละลอกกระฉอกฉาน
พวกทัพไทยต่างคนตะลนตะลาน	ตะเกียกตะกายว้ายชานขึ้นคันไม้" ๒

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๗๕.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐๓-๗๐๔.

พลายงามจึงเป่าคาถา ทำให้น้ำแห้ง และใช้มนต์เรียกไฟ ดังกลอนว่า

"อ่านคาถาเป่าปัดไปบัคคัล	ก็ทนต์น้ำแห้งทุกแห่งไป
แล้วอ่านมนต์คัลเรียกเตโชธาตุ	เป่าปราศไปเป็นเพลิงเถลิงไหม้
โพลงพลุ่งพุ่งเดือดเป็นเปลวไฟ	วาววามลามาไล่ไพร่พลลาว" ๑

แสนศรีเพชรกล้าเกรงจะเสียที จึงใช้พระเวทเรียกฝนมาแก้ ดังกลอนว่า

"ครานั้นเพชรกล้าเป็นจำศึก	เห็นไฟไหม้ศึกก็กลับมาเติมป่า
ระงับกายร้ายพระเวทวิทยา	เรียกมทวารลาหกให้ตกลง
ก็เกิดเป็นเมฆตั้งขึ้นมั่งปก	แล้วฝนตกโสมซาป่าระหง" ๒

พลายงามจึงแก้ด้วยการใช้คาถาเรียกลม พัดฝนให้หายไป ดังกลอนว่า

"ครานั้นพลายงามความสามารถ	ชาญฉลากเฉลิ้วเลิศนึกฉาย
อ่านอาคมเรียกลมที่ในกาย	ระบายวาโยธาตุเป่าปราศไป
ควยอาคมเกิดเป็นลมเพชรหึง	คิงคิงพัดฝนไม่หล่นได้" ๓

แล้วมีหน้าซำยังพัดเอากอนกรวดทรายมาถูกพวกทหารลาว จนแสนศรีเพชรกล้าต้องใช้เวท เป่าเป็นตะรางกลางอากาศ กันรับเม็คนกรวดทรายไว้ ดังกลอนว่า

".....	ประชุมนี้วเหนือเกล้าแล้วเป่าไป
เกิดเป็นตะรางกลางอากาศ	กันหยาดเม็คนไม่หล่นได้
เม็คนกรวดทรายหายทันใจ" ๔	

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๗๐๘.

๒ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

๓ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐๕.

การรบครั้งนี้จึงไม่เสร็จเร็วอย่างที่ต้องการ แต่ก็ดำเนินไปอย่างน่าตื่นเต้นตามความสามารถของผู้นำทัพ

๕.๒ เมื่อต้องการจะแสดงความสามารถ

แม้มีโคออกสงคราม ชุนแฉวนและพลายงามก็ได้ใช้ไสยศาสตร์ทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เพื่อลองวิชาเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ และสร้างความเชื่อมั่น นิยมนับถือสมเป็นทหารของพระพันวษาให้ปรากฏต่อพระพักตร์ของพระองค์ ก่อนที่จะคุมพลออกสงครามระหว่างกรุงศรีอยุธยาและเชียงใหม่ คือ พลายงามใช้คาถาเรียกไฟ ชุนแฉวนใช้คาถาเรียกฝน กลอนตอนนั้นว่า

".....	เจ้าพลายหันเยื้องย่องท่านองหนี่
แต่พอห่างวางทวนกับบัตพี	อัญชลีร้ายเวทเป็นไฟกล้วย
ลูกโหลงโถมดวงกลางสนาม	เปลวฟู่วูวามเสียงสนั่น/
ลามไหม้ไล่คนทั้งหลายนั้น	คนผู้อยู่นั้นก็หนีกรู
ตกใจหน้าซิกทุกตัวคน	ชุนแฉวนอานมนต์ฝนตกชุก
เป็นน้ำไหลไฟดับอยู่วิบูล	เสียงคนคูฮาลั่นสนั่นอึง"

๑๐. ใช้เลี้ยงผีไว้เป็นบริวาร

เมื่อเณรแก้วศึกษาวิชาอยู่ที่วัดส้ม สมภารบุญไคสอนวิชาเลี้ยงโหงพรายไว้ใช้ทำการงานที่เห็นความสามารถของมนุษย์ธรรมดา ที่วัดแค สมภารคงก็สอนวิธีปลุกผีเลี้ยงโหงพรายด้วย เป็นการสร้างบริวารมาช่วยทำการที่เกิดกำลังความสามารถของตน บริวารมนุษย์เหล่านี้อยู่ไคควยอำนาจของเวทมนต์และได้รับเครื่อง เช่น เป็นรางวัล เมื่อทำตามใจเป็นนาย

ขุนช้างเลี้ยงผีพรายไว้เข้าบ้านก็จริง แต่ขุนช้างไคแต่เช่นมังคับใช้ไค มีแต่พระคุณไม่มีพระเดช จึงมีคำกลอนที่กล่าวถึงการเลี้ยงผีของขุนช้างแต่เพียงว่า พรายซึ่งตนเลี้ยงไว้ไม่คู่แลบ้านให้คี่ ปล่อยให้ชุนแฉวนเข้ามาไค คังกลอนว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๒๑๖-๒๑๗.

".....
 เลี้ยงแรงเลี้ยงพิทักษ์รักษา
 มั่นแก่ตั้งเฉยเสียใต้อไม้แกงู

อิพรายทั้งห้ามันแกงู
 เซนเหล่าชาวเตาปลาทั้งโกหมู
 ให้ผู้รายจูลุมาราวี"

ส่วนขุนแผน ได้ศึกษาวิชาเลี้ยงยี่มาตั้งแต่เป็นเณรแก้ว สามารถเลี้ยงยี่มาใช้ได้ มี
 โหงพราย และกูดยี่ไว้ใช้มากมาย อมนุษย์เหล่านี้จะติดตามไปรับใช้ขุนแผนตามความต้องการ
 ของขุนแผนเสมอ ขุนช้างยอมรับว่าขุนแผนมีความรู้ทางการเลี้ยงยี่ ซึ่งในสมัยนั้นมีใครเรียกว่า
 ไสยศาสตร์ จึงไต่ถามมูลความสามารถของขุนแผนให้พระพันวษาทรงทราบเมื่อจะทรง
 เรียกตัวไปทำสงคราม ขุนช้างกล่าวถึงขุนแผนว่า

"อันฤทธากล้าหาญชาญชัย

เลี้ยงกูดพรายได้เป็นดำนดี" ๒

นอกจากนั้นขุนแผนยังสร้างกุมารทองไว้ใช้อีก ดังที่ขุนแผนคำริเมื่อคิดจะลักพานางวันทองจาก
 ขุนช้าง และก่อนจะพบนางบัวคลีว่า

"จะหมายพึงผู้ใดที่ในป่า
 ก็เฝ้าแก่เสราเสื่อมซึ่งฤทธิ
 จะตีคาบข้อมาหากุมาร

เห็นแต่หน้าโหงพรายกับหุ่นผี
 จะคอยเห็นไม่ได้คังใจนึก
 ให้เชี่ยวชาญวิชาได้ฝ่าศึก" ๓

กุมารนี้คือกุมารทอง ตามเรื่องนี้ขุนแผนเอาลูกของคนซึ่งเกิดจากนางบัวคลีมาทำเป็นกุมารทอง
 ในเรื่องนี้กล่าวถึงการทำกุมารทองให้เป็นผีพรายของตนไว้ด้วยอย่างละเอียด เป็นพิธีที่ไม่มี
 ปรากฏในวรรณคดีเรื่องใดอีกเลย เมื่อทำเป็นกุมารทองแล้วขุนแผนต้องสังเวทหรือจักอาหาร
 ไว้ให้กุมารทองกินเสมอ และกุมารทองนี้ก็คอยติดตามช่วยเหลือคุ้มกันภัยให้ขุนแผนและคนใน
 ตระกูลดังจะได้กล่าวต่อไป

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปามรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๔๑๒.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๕.

ตัวละครตัวอื่น ๆ มิได้ปรากฏว่ามี การเลียงผี แต่มีการใช้ไสยศาสตร์หรือเวทมนต์ และชาวสารเสก และการเซ่นผีเพื่อให้ผีช่วยเหลือคน มีตัวอย่างเช่นพलयชุมพลเซ่นผีให้ผีมาช่วยรบกับพระไวยผู้พี่ชายโคย

".....	ผ้าไม้ไผ่ปักเป็นเสาศาล
จัดรูปเทียนไขขึ้นใส่พาน	ชักสายสิญจน์โยงผ่านป่าช้าร้าง
ไค้ฤกษ์แล้วเบิกโขนทวาร	โอมอ่านพระเวทวิเศษจัก
แล้วหยิบเอาชาวสารมาหวานซัด	เร่งรักเรียกผีทุกตำบล" *

พलयงามก็สามารถเรียกผีมาใช้ทำสงครามได้ดังปรากฏบทบาทเรียกผีไปทั้พหลายตอน เช่นตอนขุนแผนและพलयงามจะไปรบกับทัพพระเจ้าเชียงใหม่ กังกลอนว่า

"ปลุกเครื่องเสร์จพลันอัญชลี	อ่านมนต์เรียกผีพวกภูตพราย
ผีตายฟ้าผ่าทั้งห้าโห่ง	อยู่ในหลุมในโลงสิ้นทั้งหลาย
ผีตายคดลอลูกผูกคอตาย	ผีนายผีไพรให้รับมา
ฝูงผีมีอากจะชุมซอน	ควยเรารอนฤทธิเวทพระคาถา
พากันเกลื่อนกลาดคาชคา	พร้อมหน้ามาที่พิธีการ
บรรดาผู้นั่งอยู่ในมณฑล	เห็นผีทุกคนออกพลุกพล่าน
พलयงามขุนแผนแสนส่าราญ	เอาเหล่าชาวไสกระบาลออกเซ่นวัก/ ฝูงผีเข้ามากินหนักกว่าหนัก
เนื่อปลาปลาย่าทำตามมี	ชักชวนกันกินสิ้นทั้งปวง
ข้างนอกยั้งนั่งล้อมอยู่พร้อมพรวัก	ค้างขึ้นชมรับเอาเครื่องบวงสรวง
ที่คอกอยากปากใหม่ใส่ชม	ดวงเหล่าเต็มบอยอรอยครัน
ล้อมกินปลิ้นตาอาปากกลวง	ว่าพวกท่านวันนี้จงจัดสรร
เสร์จแล้วพอลูกก็สั่งผี	ให้ทันฤกษ์ฟ้าเวลาเพล
มาอาสาศึกใหญ่ไปค่ายทัพ	

* ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๕๐.

พวกผีก็ใจไปซื่อ
อันทัพผีมิให้ต้องกะเกณฑ์

ลูกจะขอเป็นบ่าวให้ท้าวเซิน
จะเข้านอกออกเวรให้ทันการ"^๑

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน มีการกล่าวถึงผีเปรตที่สามารถแปลงตัวได้ คือเปรตวันทอง แปลงกายเป็นหญิงสาวสวยมาหลอกหลอนพระไวย ส่วนที่มีการใช้เวทมนต์กำกับให้ผีพรายทำประโยชน์มีตามโอกาสต่อไปนี้

๑๐.๑ เมื่อให้เป็นยามเฝ้าบ้านเฝ้าเมือง

ขุนช้างใช้ไสยศาสตร์บังคับให้ผีพรายเฝ้าบ้านเสมอ เพื่อเป็นการป้องกันศัตรูมาทำร้าย ทั้ง ๆ ที่ตัวเองก็มีวิชาทาสบริวารมาก ในตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ขุนแผนต้องขบผีพรายและพระกฤมิเจ้าที่ออกไปเสียก่อน และตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ไคนางแก้วก็ริยา มีความกล่าวถึงพรายขุนช้างว่า

"จะกล่าวถึงพวกพรายนายขุนช้าง หนานางเที้ยรรายอยู่กับที่"^๒

พรายทั้ง ๕ นางนี้ได้ปลอมแปลงเป็นนางอยู่งาน จะมาขัดขวางการกระทำของขุนแผนแต่ไม่สำเร็จ ขุนแผนเองก็มีพรายคอยช่วยเหลือเหมือนกัน

ตอนที่พลายงามลักพานางวันทองไปให้ขุนแผน ก็ปรากฏว่าที่บ้านขุนช้างมีพรายป้องกันคุ้มกัน

เมืองใหญ่ ๆ ก็มีผีเมืองคอยรักษาเช่นกัน ดังที่ปรากฏว่าที่บ้านเมืองเชียงอินทร์ต่อสู้กับผีป่าของขุนแผนที่ยกทัพมารบ ดังกล่าวกันว่า

"ฝ่ายว่าอารักษ์หลักเชียงใหม่
สถิตศาลน้อยใหญ่ในธานี
เห็นผีไพรไทยมาเป็นสามารรถ
ผีป่าซาอยู่ในใต้แผ่นดิน

พระเลื้อเมืองเรืองชัยแลเจ้าผี
ที่ได้รัยเต็รื่องพลีเจ้าเชียงอินทร์
ก็เกณฑ์กวาดผีบ้านทุกฐานถิ่น
เรียกมาสินให้สู้หมู่ผีไพร"^๓

^๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปามรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๖๒๒-๖๒๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๘.

๑๐.๒ ให้เป็นผู้คอยติดตามช่วยเหลือผู้เลี้ยง

ผู้เลี้ยงสัตว์จะเลี้ยงดีไว้เป็นเพื่อนคู่คิด คอยช่วยเหลือและเตือนให้
รูปร่างหน้าเมื่อจะมีภัยถึงตัว สิ่งนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "พรายกระซิบ" นอกจากนี้ผู้พวกนี้ยัง
คอยช่วยเหลือบุคคลในตระกูลของผู้ที่เลี้ยง หรือบุคคลที่ผู้เลี้ยงต้องดูแลรักษาป้องกันภัยด้วย คือ
ทำหน้าที่แทนผู้เลี้ยงคน คึงตัวอย่างผู้เลี้ยงสัตว์ใช้เลี้ยงสัตว์เลี้ยงดีไว้ ดีจึงช่วยกระทำ
การคึงตัวอย่างต่อไปนี้

ตอนขุนแผนจะถูกนางบัวคลี่วางยาพิษ พรายที่ขุนแผนเลี้ยงไว้มากระซิบบอกเสียก่อน
คึงกลอนว่า

"ครานั้นโหงพรายเจ้าพลายแก้ว เห็นแล้วว่าเขาเอายาใส่
กระซิบบอกนายพลันค้วยทันใจ เดี๋ยวนี้เมียเสียไปใจไม่ตรง" ๑

ตอนขุนแผนเดินทางไปเมืองกาญจน์ เมื่อทำกุมารทองได้แล้ว ขุนแผนมีกุมารทองและ
มีโคมคเดินทางเป็นบริวารคอยช่วยเหลือ ลอบพาไปเมืองกาญจน์อย่างรวดเร็ว คึงกลอน
กล่าวถึงขุนแผนว่า

"..... เรียกกุมารมีโคมคี่นั้งหลาย
โหงพรายพร้อมล้อมรอบกาย เดินขึ้นคอประอหายไปบัคค
ข้ามคลองหนองน้ำแลดำซาร แบกบิคาพาผ่านเข้าไพรสนท
เหมือนควันฉิวปลิวไปไม่เห็นคน ประจวบจนเข้าบ้านกาญจน์บุรี
หนทางพันกว่ามาครู่เดียว ประเปรี้ยวเรี้ยวแรงค้วยฤทธิ์" ๒

เมื่อพลายงามจะลอบไปหาศรีมาลา พลายงามก็ร้ายมนต์เรียกโหงพรายมาเป็นเพื่อน
เพื่อเดินทางไปหานางศรีมาลา กลอนตอนนี้มีว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๓), หน้า ๓๕๑.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๘.

ตอนขุนแผนพลายงามลอบเข้าเมืองเชียงใหม่ ก็ได้มีลาวช่วยป้องกันมิให้ผู้ใดสงสัย และนำทางเข้าไปด้วยตั้งกลอนว่า

"เกินปนมามากับลาวชาวพารา	หามีใครสงกาสั่งเกตไม่
ควยฤทธิมีแรงมนต์เข้าคลใจ	เห็นเป็นลาวชาวไร่เข้าพารา
.....ลา
พวกสาวแสบหมายทั้งยายเถา	ทักว่าเจ้าหมูน้อยจะไปไหน
จงหยุดยั้งนั่งเล่นก่อนเป็นไร	ขอยจะให้มากพลุนุหรีดี
ปีศาจน้อยศรีวิชัยที่ไปควย	ก็ช่วยตอบคำลาวนางสาวศรี" ๑

ตอนที่พลายงามจะเข้าไปลักพานางวันทองออกจากบ้านขุนช้าง พลายงามได้เชิญให้ผีพรายนั้นไปเป็นเพื่อน และ

"ให้พรายดอกลอนดอนลิ้ม รอยที่มถอนหลุกไปจากที่" ๒

กุมารทองของขุนแผนนั้น ขุนแผนเลี้ยงไว้ติดตามตัวเองไปทุกระยะ เมื่อขุนแผนจะทำอะไรโดยความวู่วาม กุมารทองก็คอยเตือนสติ ตัวอย่างก็คือตอนขุนแผนจะฆ่าขุนช้างเมื่อเห็นนอนอยู่กับนางวันทอง กุมารทองห้ามไว้ ตั้งกลอนว่า

"กุมารทองป้องปักสะกักคาบ	ประนมกราบขอโทษยิ่งโกรธสั่ง
ดิบคอยเตะตจากเคียงลง	กุมารตรงยัดขวางไม่วางมือ
งกก่อนผอนพ่อยาเพอฆา	ไม่กลัวอาญาเจ้าชีวิตหรือ" ๓

นอกจากกุมารทองและผีพรายต่าง ๆ จะเป็นบริวารของขุนแผนแล้ว ยังทำหน้าที่แทนขุนแผนและช่วยคุณแลลูกเมียของขุนแผนด้วย ในเรื่องนี้ปรากฏเนื้อเรื่องตอนต่อไปนี้

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๖๗๖.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕๕.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕๖.

เมื่อพลาญชุมพลจะเดินทางไปหาตาและยายที่สุโขทัย กุมารทองก็คอยติดตามไปเป็นเพื่อนจนพบตาและยาย จึงกลอนว่า

"ชวนกุมารร่วมใจมาไปเกิด ลงมากลางบ้านกุมาร เคียง เดินลัดคัตทางถึงกลางทุ่ง อันสิ่งเสื่อเนื้ออีกไม่หนักแล้ว	คอยเปิดประตูข้างออกมาทางเฉลียง คอยหลีกเลี้ยงลอคอกออกมากริ้ว พอย่ำรุ่งเข้ามีคชมุขขมิ้ว เข้ายั่วหยอกกับกุมารไป" ๑
---	--

นับว่าคอยติดตามช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ตอนที่พราญคุ้มกันพลายงาม เมื่อขุนช้างหลอกพาพลายงามไปฆ่าควยทอนไม้ดังกลอนว่า

"พ่อผีพราญนายขุนแผนผู้แค้นไว ขุนช้างเห็นว่าทมิฬจับแตก แล้วกลิ้งซ่อนซ่อนทับให้ลับกาย ฝ่ายผีพราญนายขุนแผนแค้นขุนช้าง แล้วเป่าแกแผลหายละลายเลื่อน นางพราญบอกว่าเรารบวขุนแผน	เข้ากอดไว้มีให้ลูกลูกของนาย เอาคาแผลผู้กลมให้ศพหาย ท่าลอยชายชมปากกลับมาเรือน อุศลห่างางซ่อนใหญ่ให้เข็ญ เจ้าพลาญเคลื่อนคลายพันเหมือนคืนนอน มาทำแทนเมื่อมันทับช่วยรับซ่อน" ๒
---	---

ตอนที่พราญของขุนแผนที่รักษาศรีมาลาป้องกันนาง เมื่อนางถูกพวกของนางสร้อยฟ้าลอบฆ่าขณะออกไปรับขุนแผนที่ท่าศาลาน กลอนตอนนั้นมีว่า

"ฝ่ายพราญรักษาศรีมาลา ก็ช่วยกันปล้ำปลุกคุกคาม เรือนางพามาเวลาค่ำ ผีพายไล้ขุมสุมลงไป	รู้ว่าอายลาวอยู่ปากงาม มีคศอกติดตามกันเต็มไป ผีทำร้องว่าอย่างเข้าใกล้ ร้องเพลงปรบไก่อเรียกทางมา" ๓
--	---

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๔๘.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑๘.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑๒.

นอกจากนี้มีการใช้ผีไปทัฟเพื่อทำสงครามแทนมนุษย์ธรรมดา ผู้ใช้ต้องทำการเรียกผี หรือเช่นผีโหลมารวมเป็นกองทัพ ดังตัวอย่างตอนต่อไปนี้

ตอนปลายชุมพลใช้เวทเรียกผีไปเป็นกำลังในกองทัพของตนเอง ซึ่งปลอมเป็นมอญใหม่ ดังกลอนว่า

"จักฐูปเทียนไชยขึ้นใส่พาน	ชักสายสิญจน์โยงผ่านป่าช้าชฎ
ไต่ฤกษ์แล้วเบิกโชนทวาร	โอมอ่านพระเวทวิเศษจัก
แล้วหยิบเอาชาวสารมาหวานซัก	เร่งรัดเรียกผีทุกตำบล
บรรดาภูคัมภีร์ที่ถ้ำหนอง	ห้วยคลองป่าไม้ไพรสนท
คางกุกองร้องเรียกกันอลวน	ควยกลัษมนต์รีบมาไม่ช้าที
คางรับเครื่องเช่นไม้เว่นตน	ชุมพลเช่นเสร็จแล้วเลือกผี
เอาแต่โห่งพรายร้ายราว	พรงนี้ก็จะไปยังสุพรรณ
พวกออเจ้ามาเข้ากระบวณทัฟ	ไปกำกับหุ่นมนต์พลขันธ
โห่งพรายคางรับด้วยฉับพลัน	ชุมพลนั้นกลับบ้านสำราญใจ" ๑

ตอนขุนแผนและพลายงามใช้มนต์เรียกผีไปทัฟเพื่อปราบพระเจ้าเชียงใหม่มีกลอนว่า

"ปลุกเครื่องเสร็จพลันอัญชลี อ่านมนต์เรียกผีภูตพราย" ๒

และตอนขุนแผนสั่งให้พรายที่ตนเลี้ยงช่วยรบทัฟขุนช้างที่ออกติดตาม เมื่อตนลักพานางวันทองมา ดังกลอนว่า

".....	กุมารทองภูตพรายก็ตามมา
จึงสั่งพรายให้ถอนหญ้าแพรกส่ง	ปลงอารมณโอมอ่านพระคาถา
กลายเป็นคนพลันมีทันชา	ศาสตราง้าวทวนก็ถวนตน
จึงกำชัยยับยั้งอยู่นี้ก่อน	เรนซอนอยู่ในไพรสนท
ตอกูเรียกเมื่อไรให้ประจัญ	จึงออกไปไลพลอายขุนช้าง" ๓

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๘๐.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๒.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๗.

การเลี้ยงผีไว้เป็นบริวารนี้สืบเนื่องจากความเชื่อในอำนาจของผีสาวเทวดาว่า ผีสาวเทวดาหรืออมนุษย์มีอำนาจพิเศษเหนือมนุษย์ธรรมดา แต่มนุษย์ก็สามารถใช้ไสยศาสตร์ บังคับ หรือเช่นสรวงให้พอใจนอมมนุษย์พวกนี้ทำตามที่ตนต้องการได้

ในเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ มีบทบาทของอมนุษย์ที่แสดงอำนาจ โดยที่มนุษย์มิได้เลี้ยงดูหรือเช่นสรวงอยู่ตอนหนึ่ง คือตอนที่กล่าวถึง เปเรตวันทองที่สามารถแปลงกายเป็นหญิงสาวสวย มาบอกให้พระไวยระวังคว่ำเมื่อจะไปรบกับพลายชุมพลแปลง ค่ายนางรู้ว่า เป็นแผนการของขุนแผนที่จะลงโทษพระไวย กลอนกล่าวถึงนางวันทองตอนนี้ว่า

"จะกล่าวถึงวันทองที่ตองโทษ	พระองค์ทรงโปรดให้เช่นฆ่า
เมื่อซาจิตใจอาลัยถึงลูกยา	เวรพาเป็นอสุรกาย
วันนั้นพระไวยจะไปศึก	นางนิกสำคัญมั่นหมาย
เกรงฤทธิ์บีคาจะฆ่าตาย	กลับกลายเพศเพี้ยนเป็นนารี" ๑

ความเชื่อในอำนาจของผีนี้ มีปรากฏในเรื่องขุนช้างขุนแผนหลายครั้ง เช่นเมื่อนางพิมไม่สบาย นางศรีประจันถึนีกว่าผีทำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในอำนาจของอมนุษย์อื่นๆ เช่นอำนาจของพระไตรที่จะให้ความคุ้มครอง ดังกลอนตอนขุนแผนและนางวันทองหนีขุนช้างมาพักใต้ต้นไทรว่า

"จงสมาพระไตรเสียดวยอัน	เป็นกลางวันทันอยู่จะคุณแคลน" ๒
------------------------	--------------------------------

๑๑. ใช้ไสยศาสตร์ปราบศัตรูที่เป็นผี

ผู้รู้ไสยศาสตร์เมื่อเผชิญกับอมนุษย์ เช่นผีพรายที่คอยขัดขวางการกระทำของตนจะมีวิธีปราบโดยใช้ไสยศาสตร์เข้าช่วย ตามปกติจะใช้เวทมนต์ปราบผีและข้าวสารเสกซัดไปให้ผีพรายหมดฤทธิ์ ดังตัวอย่างขุนแผนปราบผีคือ

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๔๔๔.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐๘.

เนื้อเรื่องตอนพลายชุมพลปราบจระเข้ พลายชุมพลปราบพรายที่รักษาตัวจระเข้
เถรชวาคอน โดย

"เสกข้าวสารปรากฏความแล้วซัดไป มิ่งกบดานอยู่ทำไมอายุภูมิถึง
พรายโคที่ไต่อยู่รักษา อย่าซาปลอยไปให้พันที่
เสกน้ำชำระสาปไปทันที พรายเถรต่างหนีลี้ลี้ไป" ๑

และปราบจระเข้โดยเสกคายสายสิญจน์สามเส้น และมีคหมอบเป็นอาวุธ

๑๒. ใช้ปลุกเสกหรือเสกของให้ศักดิ์สิทธิ์ เพื่อใช้ทำการอื่นต่อไป

ในเรื่องนี้มีการเสกสายสิญจน์ปราบจระเข้ คือ

"จึงเสกคายสายสิญจน์เข้าสามเส้น ชะมิก เข้มพันมือไว้คอยท่า" ๒

ตอนขุนแผนออกจากคุก ขุนแผนเสกน้ำศักดิ์สมาให้ เป็นศิริมงคล ดังกลอนว่า

"ขุนแผนหัวร่อคุณพ่อช่างว่า แล้วลุกมาเสกน้ำที่ในขัน
ชุบศักดิ์มหาคไทยใส่น้ำมัน เสริจพลันอามน้ำชำระกาย" ๓

ตอนพลายชุมพลจะยกทัพไปหาพระไวมาต่อสู้อุ พลายชุมพลเสกหญ้าให้มากจะเลี้ยงกิน
เพื่อเอาไปทัพด้วย ดังกลอนว่า

"ชุมพลฟังตาก็ลาไป ถอนหญ้าเสกใส่ถ้วยคณา
ถึงโรงกะเลียวเลียวเข้ามา ยืนหญ้าแล้วเสกถ้วยเวทมนต์" ๔

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๑๐๗๕.

๒ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๑.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗๕.

ตอนผู้รู้ไสยศาสตร์ปราบผีหลายครั้ง ไขข่าวสารเสกเป็นเครื่องมือ
 ตอนขุนแผนแก้พระทายน้ำ ขุนแผนไขข่าวสารเสกทำให้เครื่องจำหลุก ดังกลอนว่า

"ขุนแผนเสกข่าวสารหวานซัดซ่า เครื่องจำหลุกกายทั้งชายชวา
 รวงกราวหม้อมือทั้งซ้อคา ตางทะเลลึงลูกกลาทั้งลาวไทย"^๑

ตอนขุนแผนตั้งค่ายเมื่อจะไปจับพระเจ้าเชียงใหม่ ขุนแผนเสกข่าวสารสร้างค่าย
 ดังกลอนว่า

"เอาอ้อมแขนมากระหนาบคาบเข้าไว้ ซัดข่าวสารหวานไปเป็นค่ายดับ
 ปักรายหลายชั้นกันหน้าทัพ สำหรับรับปืนใหญ่ในบุรี"^๒

สังเกตได้ว่า เสก คือ ร่ายมนต์ให้ของที่ไม่มีชีวิตเกิดความศักดิ์สิทธิ์หรือขลัง
 ส่วนปลุกเสกนั้น เป็นการเสกให้ของทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตเกิดความศักดิ์สิทธิ์และขลัง
 ทั้งการเสกและการปลุกเสก อาจทำไปพร้อม ๆ กับ พิธีกรรม ซึ่งเป็นการ เช่น ผีสง
 เทวคาอย่างสลับซับซ้อนหลายชั้นตอน ก่อนจะทำการสำคัญใด ๆ เป็นการบอกกล่าวผีสง
 เทวคาให้คอยคุ้มครองตามความเชื่อในเรื่องผีสง เทวคา แต่มิได้เป็นการเลี้ยงผีไว้เป็นบริวาร
 ในพิธีกรรมพิธีจึงมีทั้งความเชื่อในเรื่องเครื่องรางของขลังด้วย

ตัวอย่างพิธีกรรมพิธีที่มีการปลุกเสกเครื่องรางของขลัง คือ

๑๒.๑ เมื่อจะปล้น

ตอนนายจันทรจะเข้าปล้นบ้านพันศรโยธา นายจันทรปลุกเครื่องราง
 ของตนแล้วทำพิธีข่มขุมเทวคา เพื่อหาศิริมงคลและปลุกเสกเครื่องรางให้ศักดิ์สิทธิ์ ดัง
 กลอนว่า

"พระอิศวรพระนารายณ์แลพระพรหม โศคมโยคีฤาษีสีสิทธิ์
 ครูบาอาจารย์ชำนานฤทธิษี พระจันทร์พระอาทิตย์เรืองฤทธิ

^๑ ขุนช้างขุนแผน . (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๖๘๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒๒.

อีกทั้งวิรุฬหกวิรูปักษ์
 ทเวคาเดินทางนางขรณี
 โอมทรงมหาทรงทุกแหล่งหลา
 เมฆมีคหมอกคลุมกลุ่มคินคาน
 เสกแล้วให้กินคนละที

กุเวรย์กษัตริทรฐทศทั้งสี่
 ทาวกรุงพาลีขอทำการ/
 ปลุกนายเขี้ยวงาที่บนศาล
 โอมอ่านอาพักซึ่งสุรา
 ใจวิบูลย์ในอหังหนา" ๑

๑๒.๒ ก่อนจะไปปราบศัตรู หรือทำสงคราม

คอนขุนแผนพลายชุมพลปลุกเครื่องก่อนจะไปรบกับพระไวย มีความว่า

"ขุนแผนแสนฤทธิ์ราวี
 ธงกระคาษราชวัติเฉวียนปัก
 รูปเทียนจุกจรสัชชิวาล
 ขุนแผนเสกซัดข้าวสารส่ง
 ฤๅษย์กษัตริครุทวาสุกรี
 ทั้งฤๅษีสัทธาวิทยาธร
 เชิญรับสั่งเวทย์วิชา

แต่งเครื่องบัตรพลีปลีการ
 จับสายสิญจน์ชักทุกเสาศาล/
 เครื่องอานคาบประจุประจงดี
 ชุมนุมองค์ทเวคาทุกราศรี
 ปูงผีภูตโสมคมารยา
 ทวยเทพนิกรถวนหน้า
 แล้วปลุกเครื่องศีลตราในทันใด" ๒

เนื้อเรื่องคอนขุนแผนทำพิธีบัตรพลี ก่อนเข้าจับพระเจ้าเชียงใหม่ มีกลอนว่า

".....
 ไส้มงคลมนต์เสกข้าวสารปล้น
 จุดเทียนทิศศาลอานคาถา
 หั่งปู่เจ้าเขาเขินเนนคิริ

ประชุมฤๅษีปลุกควมขมิขมัน
 เห็นมีคหมอจรจรลมาทันที
 เรียกบรรดาโหงพรายโสมคมี
 เชิญมารีบบัตรพลีปลีการ" ๓

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๓๖-๓๗.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐๑-๑๐๐๒.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑๗.

เนื้อเรื่องตอนขุนแผนปลุกเครื่องรางก่อนเข้าจับพระเจ้าเชียงใหม่ มีกลอนกล่าวว่า
ขุนแผนและพลายงาม

"จะปลุกเครื่องให้เรื่องฤทธิไกร	จึงชวนกันออกไปที่ป่าช้า
ให้ทหารปลุกศาลชั้นฉับพลัน	ตั้งบายศรีสามชั้นทั้งซ้ายขวา
..... ฯลฯ
ทั้งพ่อลูกเข้านั่งกลางมณฑล	อ่านมนต์โองการอันกวาดชั้น
ชุมนุมเทวดามาพร้อมกัน	ทุกช่องชั้นอินทร์พรหมยมยักษ์" ๑

ตอนพลายชุมพลปราบจระเข้เกรงขาด พลายชุมพลมีขุนแผนช่วยทำเบ็ญตรพลีให้
โดยเอาเครื่องอาถรรพ์ให้อยู่ยง แปะและน้ำมันเพื่อให้มีเสน่ห์ และมีมีดหมอเป็นอาวุธเข้า
พิธีควย ตัวพลายชุมพลเอง เข้าหอพระที่สังคแล้ว

"นั่งนึ่งบริกรรมทำอาพัก	อัคใจปลุกเครื่องคัสตรา
เคชะพระเวทวิทยากร	สะเทือนสะท้านควยฤทธิพระคาถา" ๒

เนื้อเรื่องที่กล่าวถึงเบ็ญตรพลีที่มีการปลุกเครื่องควยยังมีอีกหลายตอน พิธีบางตอน
เป็นการบอกกล่าวผีสงฆ์และเทวดาให้เป็นพยานในการกระทำเท่านั้น เช่นตอนนางสร้อยฟ้า
และนางศรีมาลาขอให้เทพเจ้าที่ศักดิ์สิทธิ์มาเป็นพยานความบริสุทธิ์ของตน ดังกลอนว่า

"แล้วให้สองนางตั้งอธิษฐาน	ศรีมาลาชูปานคอกไม้หล่น
ถาวรมารุทำชุกกับชุมพล	ขอให้เพลิงไหม้สนจนพังพอง
ถาตัวข้าสัจย์ซื่อคอสามี	อย่างไรให้พิษอัคคินันถูกต้อง
ขอเชิญเทวมากุมครอง	ให้เหยียบบองอย่างน่าเอ็นดูไป" ๓

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๖๒๑.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗๓.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓๕.

โดยที่ก่อนหน้าพวกเขาพรหมห้าพิชิบัตรพลี อัญเชิญเทวดามาเป็นพยานว่า

".....	พฤตจรรย์อำนมนต์กันกระทำ
ส่งชาวตอกคอกไม้ให้สองนาง	พรหมทั้งสี่ข้างบุชาร่า
บายศรีบัตรพลีพลีกรรม	เสกข่าสังเวยซึ่งเทวา
โอมองค์พระสยามภูวนาถ	องค์บรมพรหมานาถา
พระจักรกฤษณ์ฤทธิรงค์ทรงศักดิ์	พระคงคาพระเพลิงเดgingดุทธิ
พระคเณศร์พระขันธกุมาร	มีขวานทั้งพระพายกายสิทธิ์
โลกบาลบริหารทั้งสี่ทิศ	ขอเชิญมาสถิตที่ศนา
ทั้งเทวารักษาภาณุฉัตร	ปฏิบัติบำรุงพระศาสนา
เสื่อเมืองทรงเมืองเรื่องอุทธา	พระหลักเมืองอยุธยาาราฤทธิ
เชิญมารับกระยาสังเวย	อย่าเข้าค้ายโจทก์จำเลยอันคนผิด
ถ้าใครเท็จให้ไฟไหม้เป็นพิษ	จงประจักษ์ศักดิ์สิทธิ์แก่ตาคน"

นอกจากนี้ก็มีตอนขุนช้างและพลายงามพิสูจน์ความสัตย์ พระครูให้ห้าพิชิบัตรพลี ตอนแฉกแก้ว ลี้จากแฉก แฉกแก้วห้าพิชิบัตรพลี และตอนขุนแผนจะขึ้นเรือนขุนช้าง ขุนแผนห้าพิชิบัตรพลี เป็นต้น

ส่วนการปลุกเสกหญ้าให้เป็นหุ่นทหาร และหุ่นยักษ์ก็มีพิชิบัตรพลีด้วย แต่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อที่ ๘ คือการแปลงกาย

การทำกุมารทอง ของขุนแผนก็ถือได้ว่าเป็นการใช้ไสยศาสตร์ปลุกเสกสิ่งที่สิ้นชีวิตแล้ว ให้ฟื้นคืนมา และมีอำนาจทำการสิ่งอื่นได้ และขุนแผนก็ได้เลี้ยงกุมารทองไว้เป็นบริวารสืบต่อมา

การทำกุมารทองหรือการปลุกเสกกุมารทอง เป็นการปลุกเสกที่เค้นมากในเรื่อง ขุนช้างขุนแผนออกจะทารุณที่ฆ่าสัตว์เพื่อเอาลูกในท้องมาทำกุมารทอง แต่ขุนแผนก็ได้ของปลุกเสกที่มีค่า เพราะกุมารทองได้คอยช่วยเหลือขุนแผนอยู่ตลอดเวลาดังได้กล่าวไว้ในหัวข้อที่ ๑๐ ใช้เลี้ยงผีไว้เป็นบริวาร

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๑๐๓๕.

พิธีทำกุมารทองนั้นค่อนข้างจะยุ่งยาก ขุนแผนได้เตรียมการอย่างรอบคอบ และการใช้ไสยศาสตร์ทำกุมารทองนี้มีปรากฏอยู่ตอนเดียว คือตอนก่อนที่จะขึ้นเรือนขุนช้าง กล่าวคือ เมื่อขุนแผนไปอาศัยอยู่กับหมื่นหาญ และไคนางบัวคลีเป็นภรรยาแล้ว ขุนแผนแหะเอาลูกชายของตนจากทองนางบัวคลี นำมาอย่างปลุกเสกดังกลอนว่า

ว้ายามเบิกลักแล้วชักจุก	คือเหล็กไฟชุกเทียนขึ้นแดงว่า
เอาไม้ชัยพฤกษ์พระยาบาย	ปักเป็นชาพาคันกุมารวาง
ยันต์นารายณ์แผ่สงอุทธรูปคี่รชะ	เอายันต์ราชะปะพื้นล่าง
ยันต์นารายณ์ฉีกอกปกปักกลาง	ลงยันต์นางพระธรณีที่พื้นดิน
เอาไม้รักปักเสาชั้นสี่ทิศ	ยันต์ปักปักชวงสายสิญจน์
ลงเพดานยันต์สังวาลอัมรินทร์	ก็พร้อมสิ้นในตำราถูกหาทาง
เอาไม้มะรึกกันเกราะเดากันภัย	กอดูจุกไฟใส่พื้นล่าง
ตั้งจิตสนิทไว้ที่ทาง	ภาวนานั่งอย่างกุมารทอง
ร้อนทั้งตัวทั่วกันน้ำมันฉา	กลับหน้ากลับหลังไปทั้งสอง
เกราะแกร่งแห่งไค้ตั้งใจปอง	พอรุ่งแจ้งแสงทองขึ้นทันใจ" ๑

เมื่อหมื่นหาญพาพวกมาล้อมจับขุนแผน ขุนแผนก็เริ่มใช้ผีกุมารทองดังที่ได้กล่าวไว้ในหัวข้อการเลี้ยงผีไว้เป็นบริวารแล้ว ขุนแผนจึงหนีรอดมาได้ และกุมารทองก็คอยติดตามรับใช้ขุนแผนอยู่เสมอ

พิธีทำคาบฟ้าฟื้นก็เป็นกรปลุกเสกอย่างหนึ่ง การทำคาบฟ้าฟื้นมีปรากฏอยู่เพียงครั้งเดียว เช่นเดียวกับการทำกุมารทอง ก็มีพิธีทำตอนขุนแผนออกตีคาบว่าขุนแผนใช้

"เหล็กขันธ์ผีพรายตายทั้งกลม	เหล็กครึ่งโลงครึ่งปั้นกลมสลักเพชร
หอกสัมฤทธิ์กรีชทองแดงพระแสงหัก	เหล็กปะกุกสลักประตูตะปูเหล็ก
พร้อมเหล็กเบญจพรรณกัลเบ็ค	เหล็กบ้านพร้อมเสร์จุกสิ่งแท้

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๓), หน้า ๓๕๘.

เอาเหล็กไหลเหล็กหล่อพระแสง
ทองคำสัมฤทธิ์นากอแจ

เอามาสูมคุมควบเข้าเป็นแท่ง
ไว้สามวันซัดเหล็กนั้นเล็กลง

ซัดเหล็กครบเสร็จถึงเจ็ดครั้ง
ก็ตัดไม้ปลูกศาลขึ้นเพียงตา

.....าสา

ช่างเหล็กฝีมือดีทั้งกรุง
วงสายสิญจน์เสกลงเลขยันต์

.....าสา

ได้นิมิตฟ้าเบรียงคังเสียงปึง
ยกขึ้นวางกลางศาลอ่านพระเวท
เห็นประจักษ์ศักดิ์สิทธิ์ฤทธิไกร

เหล็กกำแพงเหล็กเกรงเหล็กแสร้ง

เงินที่แท้ชาติเหล็กทองแดงคง

เผาให้แดงดีแม่เขี้ยวผาง

ยังคงแต่พองามตามตำรา

พอกระทั่งฤกษ์เข้าเสาร์สิบห้า

แล้วจัดหาสารพัดเครื่องมือตรพลิ

.....

ผาขาวเงผาขาวหมกคุมสัน

คนสำคัญคอยดูซึ่งเกศาตี

.....

ให้ชื่อว่าฟ้าพื้นอันเกรียงไกร

โดยเคชคาบคั้นกระเคื่องไหว

ก็ใจได้สมอารมณ์ปอง" ๑

๑๓. ใช้ปักเป่าหรือแก้การกระทำประทุรร้ายของผู้อื่น

ผู้รู้จะใช้ไสยศาสตร์แก้การกระทำที่ผู้รู้ไสยศาสตร์ฝ่ายตรงกันข้ามกระทำมา เช่น การใช้ไสยศาสตร์แปลงกายหรือทำให้เกิดปรากฏการณ์ในยามสงคราม ดังได้กล่าวแล้วในข้อ ๘ และข้อ ๙ ของบทเดียวกันนี้

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้รู้ได้ช่วยแก้การกระทำของผู้อื่น ให้แก่ฝ่ายที่ตนเห็นว่าทำถูกต้องตามทำนองครองธรรมควย เช่น ขุนแผนแก้เสน่ห์ช่วยให้นางศรีมาลามีความสุข ให้พระไวยและนางทองประศรีพ้นจากอำนาจเสน่ห์ของเถรขวาด ที่ทำตามคำขอของนางสร้อยฟ้า ถึงปรากฏในตอนขุนแผนสองกระจก เป็นคำกลอนว่า

"ขุนแผนฉินรับจับกระจก
มาซีกเขียนเลขยันต์ในทันใด

พลางหยิบยกกระดานชนวนใหญ่
แล้วลบผงลงใส่กระจกพลัน

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๓๕๕-๓๖๐.

โอมอานมนต์ครบจบศัรณะ
ถ้าใครทำมนต์ยาใจอาชกรรม
ก็เกิดเป็นรูปนิมิตตிகระจก
ใบรักภักดีระสั่นกันสองรา

ขอเคอะพระเวทวิเศษชยัน
จงปรากฏเห็นกันให้ทันตา
ออกดอกออกกิ่งแอบเข้าแนบหน้า
ขุนแผนอาคังลั่นนั้นเป็นไร" ๑

แต่พระไวยและนางทองประศรีไม่เชื่อขุนแผน คงหลงเสน่ห์นางสร้อยฟ้าอยู่ ขุนแผนจึงโกรธมาก พลายชุมพลจึงอาสาจับเสน่ห์โดยบังคับให้เดรชวาคกับเนรจิ่วไปชุกชุมเปรียบเทียบกับฝั่งไว้เพื่อช่วยเหลือนางศรีมาลา ขุนนี้ควรจัดว่าเป็นไสยศาสตร์ที่ใช้เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น หรือขจัดเหตุร้ายที่เกิดขึ้น

๑๔. ใช้สะเคาะเคราะห์

ความเชื่อเกี่ยวกับโชคกลางทำให้มนุษย์มีการสะเคาะเคราะห์เพื่อให้หมดเคราะห์หรือพ้นเคราะห์ในเรื่องนี้สะเคาะเคราะห์ด้วยการรคนำมนต์ ดังตัวอย่างตอนพระเจ้าเชียงใหม่ได้รับการปลดปล่อยตัวจากอภัยขามมาให้ส่งรคนำมนต์ที่เมืองเชียงใหม่ ดังกลอนว่า

"ครั้นว่ามาถึงนิเวศน์วัง	พระครูบามานั่งอยู่สลอน
แต่งบัตรพลีตั้งสลัซบซอน	ตามแบบอย่างปางก่อนเคยฟาดเคราะห์
พระสังฆราชเชิญองค์เจ้าเชียงใหม่	เข้านั่งในซุ้มกล้วยเป็นกรวยเกราะ
มเหล็กมีซุ้มจำเพาะ	แล้วพระสังฆสวดสะเคาะขึ้นพร้อมกัน
สวดเสรีจสังฆราชเอาบาตรน้ำ	เสกช้ำด้วยพระมนต์คลชยัน
รดสะเคาะเคราะห์รายให้หายพลัน	เสียงประโคมครั้นครั้นสนั่นดัง" ๒

และตอนขุนช้างให้ส่งรคนำมนต์สะเคาะเคราะห์ เมื่อต้องโทษเพราะเมาอาละวาด ดังกลอนว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๖๓.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕๖.

"ขุนช้างสังครพระยาทาน้ำมนต์ มารคนเสียให้จัญไรหาย
นิมนต์สงฆ์สวดสะเคาะที่เคราะห์ร้าย ชักน้ำชำระกายถ้วนสามวัน" *

เมื่อนางพิมพิลาไลยเปลี่ยนชื่อจากนางพิมพิลาไลยเป็นนางวันทอง ก็เป็นการสะเคาะเคราะห์ตามคำแนะนำของขรัวตาจัญญูไสยศาสตร์ สามารถจับยามและรู้เหตุการณ์ล่วงหน้าได้ เป็นการกระทำที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา โดยมีได้มีการใช้เวทมนต์คาถาอาคมแต่อย่างใด

การใช้ไสยศาสตร์ที่กล่าวมาข้างต้น ๑๔ ประเภทนั้น เป็นการใช้ไสยศาสตร์ที่เรียกว่ากฤตยา (ไสยศาสตร์การกระทำ) ส่วนการกระทำตามความเชื่อในสิ่งลี้ลับทั้ง ๓ ประเภท ที่กล่าวไว้ในบทที่ ๒ นั้น ก็มีปรากฏในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน แต่วิทยานิพนธ์เล่มนี้ขอกล่าวแต่เพียงว่าในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีพอยกตัวอย่างได้ดังนี้

๑. ความเชื่อในเรื่องผีसाงเทวดา ทำให้มีการทำขวัญ และกลัวอำนาจลี้ลับ
 ๒. ความเชื่อในเรื่องลางสังหรณ์ ทำให้มีการทำนายฝันและการดูฤกษ์ยาม
 ๓. ความเชื่อในเรื่องคาถาอาคมและเครื่องรางของขลังทำให้ทหารมีเครื่องรางของขลังประจำตัว และเชื่อมั่นนับถือผู้รูไสยศาสตร์
- ทั้งนี้เพราะวิทยานิพนธ์เล่มนี้ต้องการวิจัยเฉพาะไสยศาสตร์การกระทำ (Magic) เท่านั้น

ศูนย์วิทยพัทยาการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๔๔๓.